

”Mä rupesin suunnittelee sitä 16-vuotiaana”

- Koulukiusaamisen ilmeneminen Valkoinen raivo -elokuvassa

Jonne Mäkinen

Pro Gradu -tutkielma

Kasvatustieteiden tiedekunta

Turun yliopisto

Syyskuu 2019

TURUN YLIOPISTO

Kasvatustieteiden tiedekunta

MÄKINEN, JONNE: *"Mä rupesin suunnittelea sitä 16-vuotiaana"*

- Koulukiusaamisen ilmeneminen Valkoinen Raivo -
elokuvassa

Pro Gradu -tutkielma, 51 s.

Yleinen kasvatustiede

Syyskuu 2019

Pro gradu- tutkielmassani tutkin, millainen ilmiö koulukiusaaminen on ja mitä siihen sisältyy. Olen tutkinut ilmiötä perehtymällä siitä kertovaan elokuvaan. Elokuvan nimi on Valkoinen raivo. Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata koulukiusaamisen vakavuutta ja sitä mitä se aiheuttaa kiusatussa. Tutkimus on laadullinen. Olen käyttänyt narratiivista tutkimusotetta.

Tutkimuksen keskeisimpiä tuloksia ovat, että koulukiusaaminen ilmiönä sisältää hyvin paljon eri asioita, kuten miten kiusaaminen alkaa, miten kiusataan, millaisia vaikutuksia kiusaamisella on kiusattuun ja miten kiusaamisesta voi selviytyä.

Tutkimukseni tulosten perusteella voin päätellä, että kiusaamisen alkamiselle on olemassa jossain tapauksissa jokin tietty syy. Tulosten perusteella voin myös päätellä, että pitkään jatkuneella kiusaamisella voi olla pahoja vaikutuksia kiusattuun ja nämä vaikutukset eivät välttämättä ilmene heti, vaan tulevat esille vasta myöhemmin. Tuloksista voi myös päätellä sen, että kiusatuilla voi olla monenlaisia selviytymiskeinoja, joiden avulla selviää kiusaamisesta.

Asiasanat: Koulukiusaaminen, koulukiusaamisesta selviytyminen, koulukiusaamisen vaikutukset, laadullinen tutkimus, elokuva tutkimuksen aineistona, narratiivinen tutkimus

SISÄLLYS

1 Johdanto.....	5
2 Koulukiusaaminen – mitä se on?.....	8
2.1 Koulukiusaamisen määrittely.....	8
2.2 Koulukiusaaminen muodot.....	13
2.2.1 Fyysinen kiusaaminen.....	13
2.2.2 Sanallinen kiusaaminen.....	14
2.2.3 Piilokiusaaminen (hiljainen kiusaaminen).....	15
2.3 Kiusaamistilanteen osapuolet.....	16
2.3.1 Kiusattu.....	17
2.3.2 Kiusaaja(t).....	19
2.3.3 Apurit, vahvistajat ja puolustajat.....	21
2.4 Selviytymiskeinoja.....	22
3 Tutkimuskysymykset, aineisto ja menetelmä.....	24
3.1 Tutkimuskysymykset.....	24
3.2 Valkoinen Raivo -elokuvan kuvaus.....	25
3.2.1 Sivuhenkilö(t).....	26
3.2.2 Miljöö(t).....	27
3.3 Laadullinen tutkimus	29
3.3.1 Elokuva narratiivina.....	30
3.4 Miten tutkin?.....	31
4 Tulokset.....	33
4.1 Kiusaamisen syyt.....	33
4.2 Kiusaamistavat.....	36
4.2.1 Fyysinen kiusaaminen.....	36
4.2.2 Sanallinen kiusaaminen.....	38
4.2.3 Selän takana tapahtuva kiusaaminen.....	39
4.3 Mitä kiusaaminen aiheuttaa?.....	40
4.4 Selviytymiskeinoja.....	43
5 Pohdinta.....	47
6 Tutkimuksen luotettavuus.....	51

6.1 Tutkimuksen reliabiliteetti ja validiteetti.....	51
6.2 Jatkotutkimusmahdollisuudet.....	52

Lähteet

1 Johdanto

Suomalaista koulumaailmaa on kehattu muissa maissa pitkään. Ulkomailta käydään vierailulla suomalaisessa koulussa tutustumassa meidän koulutusjärjestelmäämme. Vierailijat näkevät ainoastaan pintakuoren, joka näyttää hyvältä. Pinnan alla kytee pitkäaikainen ongelma, jota ei ole pystytty kitkemään pois vielä tänä päivänäkään. Ongelma saattaa pitkällä aikajaksolla vaikuttaa hyvin negatiivisesti oppilaiden hyvinvointiin. Suomessa on jo ollut muutamia kouluampumistapauksia, joissa taustalla on koulukiusaamista. Toki koulukiusaaminen on kansainvälinen ongelma (Smith & Morita 1999, 1), mutta aion keskittyä suomalaiseen koulumaailmaan.

Koulukiusaaminen on ongelma, jota on hyvin vaikea kitkeä pois koulumaailmasta. Sitä on aina ollut ja tulee olemaan, ellemmme tee asialle jotain. Englantilaiset Sharp ja Smith pohtivat myös sitä, että kiusaaminen on jo pitkään ollut huolenaiheena koulumaailmassa (Sharp & Smith 2002, 1). Kouluille ja henkilökunnalle pitää tarjota paremmat resurssit ja mahdollisuudet puuttua kiusaamiseen. Kiusaamisen ja leikkimisen välinen raja on häilyvä ja vaikeasti havaittavissa. Tämän saman huomion Sanna Herkama (2012) nostaa esille omassa tutkielmassaan todeten, että opettajat eivät välttämättä osaa/kykene erottaa kiusaamista oppilaiden välisestä normaalista vuorovaikutuksesta (Herkama 2012, 11). Olisikin ensisijaisen tärkeätä, että kiusattu uskaltaisi kertoa asiasta, jolloin tilanteeseen pystytään puuttumaan. Harva kuitenkaan uskaltaa kertoa kiusaamisesta muille peläten kiusaamisen jatkuvan kahta kauheampana. Kertomista voisi edesauttaa se, että kiusaamisessa pidetään nollatoleranssi ja jokaiseen tapaukseen puututaan saman tien. Puuttumalla kiusaamiseen voidaan helpottaa ja luoda kiusattuun uutta toivoa paremmasta (Sharp & Smith 2002, 1).

Koulukiusaaminen on lisääntynyt 2000-luvulla jonkin verran. Ongelmana on koulukiusaamiseen puuttuminen: läheskään kaikkiin tapauksiin ei puututa. Toinen merkittävä seikka on, että alle viidesosa kiusaamistilanteista saadaan loppumaan. Osassa tapauksista kiusaaminen saatetaan pystyä hetkeksi lopettamaan sen kuitenkin jatkuessa jonkin ajan kuluttua. (Mäntylä, Kivelä, Ollila & Perttola 2013, 13.) Oppilailta on

kuitenkin oikeus sekä fyysisesti että henkisesti turvalliseen opiskeluympäristöön (Lahtinen 2011, 248). Suomen lainsäädännössä on määritelty epätasa-arvoinen ja epäasiallinen kohtelu kielteiseksi toiminnaksi. Kielto pätee esimerkiksi koulussa. (Kaski & Nevalainen 2017, 11.)

Gradussani tutkin koulukiusaamista ilmiönä hyödyntämällä aiheesta kertovaa elokuvaa. Päätin valita ainoastaan yhden elokuvan, koska haluan perinpohjaisesti perehtyä siihen ja tehdä huolellista työtä. Tutkimuksessa haluan selvittää, millainen ilmiö koulukiusaaminen on ja mitä se pitää sisällään. Pyrin pitäytymään kiusatun näkökulmassa kirjoittaessani teoreettista viitekehystä. Luvussa kaksi keskityn määrittelemään koulukiusaamista. Lisäksi luvun kaksi alaluvuissa nostan esille koulukiusaamiseen liittyviä olennaisia käsitteitä, kuten kiusaamisen muodot. Kolmas luku käsittelee tutkimuskysymyksiä, Valkoinen Raivo - elokuvaa ja käytettyä tutkimusmenetelmää. Neljännessä luvussa vuorossa ovat tutkimuksen tulokset ja viidennessä luvussa pohdintaa. Gradussani haluan nostaa esille sitä, kuinka kiusatuksi joutuminen aiheuttaa sekä fyysisiä että henkisiä ongelmia. Näistä henkiset ongelmat voivat johtaa pahimmissa tapauksissa tragediaan, josta kukaan ei selviä kuivin jaloin.

Suomessa koulukiusaaminen on hyvin paljon tutkittu aihe. Christina Salmivallia ja Päivi Hamarusta voidaan ehkäpä pitää Suomen tunnetuimpina koulukiusaamista tutkineina tutkijoina. Christina Salmivalli on kirjoittanut koulukiusaamisesta ryhmäilmiönä ja Päivi Hamarus on kirjoittanut, miten huomata ja puuttua koulukiusaamiseen.

Nykyään koulukiusaamisen ehkäisemisessä käytetään esimerkiksi Turun yliopistossa kehitettyä KiVa Koulu -ohjelmaa (KiVa Koulu).

Itselläni kiinnostus tätä aihetta kohtaan on peräisin jo omilta kouluajoilta. Kirjoitin myös kandidaatin työni koulukiusaamisen vaikutuksista. Kasvatustieteen maisterina voi työskennellä erilaisissa työtehtävissä kouluissa tai koulutusvirastoissa. Vaikka ei suoranaisesti opettaisikaan ketään, niin kaikkien lasten ja nuorten koulutukseen vaikuttamassa olevien tulisi kiinnittää huomiota tähän ongelmaan. Tämä tutkimus voisi antaa itselleni uusia näkökulmia aiheeseen sekä avaimia

koulukiusaamisen pois kitkemiseen. Kaikille oppilaille pitäisi tarjota kouluasteesta riippumatta turvallinen ja innostava kouluympäristö. Haluan olla edesauttamassa tätä haavetta, että jonain päivänä Suomen koulumaailma olisi vapaa koulukiusaamisesta ja syrjinnästä: maailma, jossa kaikki saisivat olla omia itsejään, ilman pelkoa väkivallasta ja syrjinnästä. Syksyllä vuonna 2003 koululakeihin lisättiin säädös, jonka mukaan opetuksen järjestäjä on velvollinen laatimaan suunnitelman oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Opetuksen järjestäjällä on velvollisuus toimeenpanna suunnitelma ja valvoa sen toteuttamista ja toteutumista. (opetusministeriö 2008, 9.) Aikaisempien tutkimusten mukaan kiusatuksi joutuu keskimäärin 6-10 prosenttia oppilaista (MLL). Ja esimerkiksi peruskoulun oppilaista kiusatuksi joutuu 5-15 prosenttia. Tämä lukema tarkoittaa sitä, että lähes jokaisella koululuokalla ilmenee kiusaamista. (Lämsä 2009, 62.)

Muutaman vuoden aikana esillä on ollut koulukiusaamisen kriminalisointi, jonka on pistänyt liikkeelle kansanedustaja Timo Heinonen (kok). Hän teki lakialoitteen vuonna 2012, mutta asia ei ole edennyt. (Yle, 2014.)

2 Koulukiusaaminen – mitä se on?

”Monesti pönkitetään oman porukan ylivertaisuutta, painetaan toisia alas ja nouseaan itse ylös. Kaikkien pitäisi olla samanarvoisia” (Yle uutiset, 23.8.2016)

Edellä oleva suora sitaatti kuvastaa hyvin sitä, mitä kiusatuksi joutuminen pahimmassa tapauksessa aiheuttaa ja miksi kiusataan.

Seuraavaksi käyn läpi, mitä koulukiusaamisen on ja mitä se pitää sisällään. Se pitää sisällään erilaisia asioita, joista nostan oman tutkimukseni kannalta oleelliset asiat esille.

2.1 Koulukiusaamisen määrittely

Jokaisella meistä on varmasti olemassa jonkinlainen käsitys koulukiusaamisesta tai kiusaamisesta ylipäätään. Kannattaa kuitenkin huomioida, että kaikilla käsitys kiusaamisesta ei välttämättä ole samanlainen. Toiset voivat kokea samanlaisen käytöksen tai toiminnan kiusaamiseksi, toiset eivät. Päivi Hamarus korostaa juurikin yksilöiden välisiä eroja, mitä pitää kiusaamisena. (Hamarus 2012, 21.)

Mannerheimin Lastensuojeluliitto määrittelee kiusaamisen seuraavasti: *”Yleisesti koulukiusaamisella tarkoitetaan sitä, että joku oppilas joutuu yhden tai useamman muun oppilaan toistuvan loukkaamisen, vahingoittamisen ja/tai syrjimisen kohteeksi pystymättä puolustautumaan tai vaikuttamaan saamaansa kohteluun.”* (MLL2)

Päivi Hamarus (2012, 22) käyttää myös samantyylistä määritelmää kirjassaan. Hän nostaa esille tapahtumien toistuvuuden sekä yhden tai useamman kiusaajan osallistumisen kiusaamiseen. Hän korostaa myös valtaepätasapainoa eli uhri on kykenemätön puolustamaan itseään. Samantyyllisen määritelmän kiusaamiselle antaa myös Dan Olweus (Olweus 1992, 14). Vallan epätasapaino ei välttämättä ole todellista, vaan kiusattu saattaa kokea tilanteen sellaisena. Kiusatun ja kiusaajan välillä ei aluksi välttämättä ole suurta vallan epätasapainoa, vaan he ovat suurin piirtein tasavertaisia. Tilanne kuitenkin muuttuu ajan kuluessa, jolloin

kiusatulla on entistä vähemmän tilaa toimia vapaasti. (Kirves & Stoor-Grenner, 4.)

Smith ja Sharp nostavat tekstissään esille myös kiusaamisen systemaattisuuden ja siihen sisältyvän vallan ja voiman käytön. Sosiaalisissa ryhmissä on aina olemassa vallan/voiman suhteita, jotka liittyvät henkilöiden kokoeroon. Toinen on vahvempi kuin toinen tai toinen on kyvykkäämpi kuin toinen jossain asiassa. Smith ja Sharp pohtivat myös sitä, millaisissa paikoissa ja tilanteissa kiusaamista ilmenee. He nostavat esille kiusaamiselle otollisiksi paikoiksi muun muassa armeijan, vankilan ja koulut. Näissä paikoissa kiusaamista saattaa ilmetä, jos on ongelmia sosiaalisten ryhmien voimasuhteissa ja jos valvonta on heikkoa. (Smith & Sharp 2002, 2.) Näitä paikkoja/laitoksia yhdistää se, että ne ovat suljettuja yhteisöjä, joissa vallitsee tiukat säännöt. Systemaattisuutta kiusaamista määriteltäessä korostaa myös Salmivalli (Salmivalli 1998, 30).

Olweus luonnehtii koulukiusaamista kolmella eri kriteerillä, joita ovat:

- 1) se on aggressiivista käyttäytymistä tai tarkoituksellista käytöstä, jolla aiheutetaan harmia toiselle
- 2) toistuu jatkuvasti ja kestää/on kestänyt kauan
- 3) korostuu voiman epätasapaino (Olweus 1999, 11.)

Olweus pohtii myös sitä, onko kiusaamisella ja ärsyttämällä/naljailulla jonkinlaista eroa. Leikkimielistä ja ystävällismielistä ärsyttämistä ja naljailua ilmenee koulussa oppilaiden kesken hyvin paljon. Tällaista ei pidetä kiusaamisena. (Olweus 1999, 11.)

Paljon on keskusteltu kiusaamisen määritelmässä mukana olevilla jatkuvuuden ja toistuvuuden vaatimuksilla. Keskustelua on herättänyt, kauanko kiusaamisen täytyy jatkua, jotta toiminta on kiusaamista. Näitä kysymyksiä on pohdittu pitkään löytämättä niihin yksiselitteistä vastausta. Näihin kysymyksiin on melkein jopa mahdotonta vastata. Sen takia täytyykin kääntää katse kiusatun näkökulmaan ja hänen kokemuksiin. (Hamarus 2008, 12-13.)

Aina kiusaamisen määrittely ei kuitenkaan ole näin yksinkertaista. Se mikä näyttää ulkopuoliselle kiusaamiselta, ei välttämättä ole kiusaamista

toiminnan kohteena olevan henkilön mielestä. Onkin olemassa kaksi kriteeriä, jotka myös Hamarus nostaa esille: subjektiivinen kokemus ja valtaepätasapaino. Subjektiivinen kokemus on sitä, että kiusattu kokee itsensä kiusatuksi. Valtaepätasapaino puolestaan on sitä, että kiusaaja on fyysisesti vahvempi, joten kiusattu ei kykene puolustautumaan. Fyysinen valta ei kuitenkaan ole ainoa valtaa. Kiusaajalla voi olla myös sosiaalista tai henkistä valtaa. Kahden tasavahvan nujakointi ei ole kiusaamista. (Hamarus 2012, 23.) Perusopetuslakiin kiusaaminen sai käsitteen lakiuudistuksella 477/2003 (Mäntylä, Kivelä, Ollila & Perttola 2013, 19). Kiusaamisen jatkuessa pitkään, se yleensä kovenee muodoiltaan. Kiusattu menettää ihmisarvon, jolloin hänelle voi tehdä mitä vain, koska hän on sen ansainnut. (Hamarus, Holmberg-Kalenius & Salmi 2015, 21.)

Robinson ja Maines (2008, 11) määrittelevät myös kiusaamisen subjektiivisen kokemuksen kautta korostaen sen moni-ilmeisyyttä. He määrittelevät kiusaamisen seuraavasti:

- vahingoittavaa toimintaa, jota toteuttaa yksilö tai ryhmä
- se on toistuvaa ja tahallista toimintaa
- siihen liittyy voimien epätasaisuus, jossa kiusattu on kykenemätön puolustamaan itseään.

Ulkopuolisen ei ole helppoa huomata kiusaamista, mutta ei kiusattukaan aina välttämättä tajua joutuneensa kiusatuksi. Kiusaamiselle on myös ominaista sen alkaminen huomaamatta. Kiusaaminen saattaa koostua pienistä tilanteista, joten kiusattu ei tunnista kiusaamista. Kiusattu ei kovinkaan mielellään kerro kiusaamisesta aikuisille, koska kiusatuksi joutuminen voi tuottaa häpeää. Kiusattu voi myös ajatella kiusaamisen johtuvan hänestä itsestään ja hänen käytöksestään. (Hamarus 2012, 27.) Jotta kiusaamiseen voidaan puuttua ja ehkäistä sen syntymistä tai pahenemista, huomion pitää olla kaikessa koulun toiminnassa. Kiusaamista tapahtuu usein välitunneilla. Kouluissa voi olla myös erilaisia paikkoja, joihin opettajan valvova katse ei yllä, kuten vessat, pukuhuoneet ja ulkona eri piilopaikat. Kouluyhteisössä tulisikin pohtia yhdessä, mitä voisi tehdä, jotta kiusaamista ei ilmenisi. (Salovaara & Honkonen 2011, 28-29.)

Jokainen koulu, työpaikka, urheilujoukkue tai kaveriporukka on oma yhteisönsä. Yhteisöt lähtökohtaisesti itse määrittelevät millainen toiminta niiden mielestä täyttää kiusaamisen tunnuspiirteet. Se, mikä on yhden yhteisön mielestä hauskaa pilaa, läpänheittoa, voi tuntua toisen yhteisön mielestä kiusaamiselta. (Kaski & Nevalainen 2017, 14.)

Koulukiusaaminen on useimmiten sukupuolisidonnaista. Pojilla kiusaaminen on usein fyysisempää ja aggressiivisempää kuin tytöillä. Pojat kiusaavat useimmiten tönimällä ja nimittelemällä. Tytöille ominaista on epäsuora kiusaaminen ja se, että kiusaaminen on manipulatiivista. (Lämsä 2009, 63.)

Koulukiusaamista voidaan tarkastella kolmella eri tasolla. Ensimmäisenä tulee tekojen taso. Tässä tasossa kiusaamisen keinoja ovat testaaminen, hauskanpito, vaijentaminen, rituaalit ja eristäminen. Näiden avulla voidaan kuvailla muille, miten kiusattua on kiusattu. Nämä kiusaamisen keinot näkyvät yhteisössä ja niistä puhutaan. Toisen tason muodostavat tarinat. Näiden tarinoiden avulla kiusatusta kerrotaan ja hänelle luodaan jonkinlainen maine muiden keskuudessa. Kolmannella tasolla pääsemme tarkastelemaan kiusaamisen todellista syytä. Voimme lähteä tutkimaan kiusaajaa ja hänen syytään kiusaamiselle. Useimmiten kiusaaja kiusaa toisia pönkittäen egoaan, saadakseen tietynlaisen aseman yhteisössä ja pitääkseen omat kaverit. (Hamarus, Holmberg-Kalenius & Salmi 2015, 16-17.)

Räsänen (1992, 89) nostaa esille muutamia mielenkiintoisia huomioita kiusaamisen vakavuusasteesta. 6-11 -vuotiaiden lasten keskuudessa toisen oppilaan naurunalaiseksi saattaminen on yleistä ja suosittua. Ominaista tälle ovat erilaiset arvoitukset tai kompakysymykset. Näiden tarkoituksena on hämmentää toisia. Vastaja on joko nokkela tai typerä riippuen vastauksen laadusta. Tästä seuraava aste on härnääminen. Härnäämisen avulla koetetaan saada toinen menettämään malttinsa. Härnäämisen muotoja ovat nimittely ja toisten leikkien häiritseminen. Tilanne saattaa johtaa fyysiseen nokkapokkaan.

Kiusaamisen jatkuessa pitkään, se voi alkaa vaikuttaa kiusatun käsitykseen itsestään negatiivisesti. Lisäksi kiusattu voi alkaa epäillä omia kykyjään. Kiusaaminen voi vaikuttaa kiusatun jokapäiväiseen käyttäytymiseen ja pahimmassa tapauksessa hänen mielenterveyteen. Harvat kuitenkin tiedostavat, että kiusaamisen vaikutukset eivät rajoitu ainoastaan kiusattuun, vaan myös muihin hänen lähellään. Kiusaaminen lopulta murentaa kiusatun itsetunnon, jolloin hän ei enää välttämättä kykene mihinkään vaan alkaa epäillä itseään joka asiassa. Uhri saattaa tietää pystyvänsä suoriutumaan tehtävästä, mutta ei usko siihen. Tilanne saattaa edetä siihen, että uhri ei usko kelpaavansa kenellekään, ei osaa tai kykene mihinkään, jolloin ainoa poispääsy on itsemurha. (Kaski & Nevalainen 2017, 18-20.)

Kiusaaminen saattaa myös aiheuttaa epäluottamusta kiusatussa. Hän ei välttämättä pysty luottamaan ihmisiin tai maailmaan, luottamus on kerta kaikkiaan kadonnut ja tilalla on epäluottamus. Luottamuksen puute voi näkyä käytöksessä siten, että kaikkia asioita ja tekemisiä pitää varmistella, epäluulo valtaa mielen. Kaikki sanat, teot ja tekemättä jättämiset aiheuttavat epäluuloisuutta. Kiusattu saattaa vähitellen alkaa epäillä kaikkea. Tällainen epäluottamus syö ihmistä sisältäpäin. (Kaski & Nevalainen 2017, 22.)

Masennus ja koulukiusaaminen linkittyvät helposti toisiinsa. Kiusaaminen vaikuttaa uhrin mielialaan sekä hänen käsitykseen itsestään. Kiusaamisen jatkuessa pitkään se alkaa vaikuttaa mielialaan. Avun hakeminen on yksi haastavimmista tehtävistä, mitä kiusattu joutuu tekemään. Masennuksesta parantuminen vaatii aikaa, työtä ja paneutumista, mutta siitä voi parantua. Kiusaaminen vaikuttaa kiusatun mielenterveyteen. Mielialan lasku voi olla yhteydessä saamattomuuteen, ei kykene tekemään mitään. (Kaski & Nevalainen 2017, 31-32.)

Kiusaaminen jättää kehoon ja mieleen jälkiä. Ulkoiset jäljet voivat hälvetä, häipyä pois näkyvistä, mutta mieleen jääneet jäljet ovat oma lukunsa. Jos kiusattu ei ole puhunut kiusaamisesta kenellekään, vaan padonnut asian sisälleen, saattaa se pulpahtaa esille myöhemmässä vaiheessa erilaisina kehollisina tuntemuksina. Nämä tuntemukset voivat ilmetä päänsärkyinä, niska- ja hartia-alueen särkyinä tai vatsaoireina.

Nämä ovat keinoja, joilla kivuliaat psyykkiset oireet siirretään helpommin siedettäväksi somaattiseksi oireeksi. (Kaski & Nevalainen 2017, 36.)

Kun yksi ihminen kokee tarpeeksi tapahtumia, jotka ylittävät hänen sietokykynsä, voi muodostua trauma. Kun ihminen yksinkertaisesti kokee liikaa sellaisia tilanteita ja tapahtumia, jotka ylittävät sietokyvyn, hän murtuu. Ilman apua trauman aiheuttama tuska varastoituu sisälle. Tilannetta voi kuvailla jakamattomana traumana ja tällainen trauma ei ole hyvä asia. Käsittelemätön trauma alkaa jossain kohtaa vaikuttamaan jokapäiväiseen elämiseen tehden sen hankalaksi. (Kaski & Nevalainen 2017, 93-94.)

Kiusaamisen pahimpia puolia on juurikin se, että se on itsessään jo traumatisoivaa ja ihmisen psykye ei kestä toistuvaa rääkkäämistä. Ihmiset ovat erilaisia siinä, millainen heidän sietokykynsä on ja missä menee se raja, missä kohtaa viimeinen muuri sortuu. (Kaski & Nevalainen 2017, 95-96.)

2.2 Koulukiusaamisen muodot

Koulukiusaaminen voi ilmetä erilaisina toimintatapoina. Kiusaaminen voi olla fyysistä, sanallista ja piilokiusaamista eli selän takana tapahtuvaa. Nykyään myös nettikiusaaminen on nostanut päätään, mutta en aio keskittyä siihen. Päähuomioni ovat fyysisessä, sanallisessa ja piilokiusaamisessa. Seuraavaksi esittelen nämä kiusaamisen muodot yksitellen.

2.2.1 Fyysinen kiusaaminen

Fyysinen kiusaaminen on nimensä mukaisesti kiusaamista, jossa korostuu fyysinen kontakti kiusaajan ja kiusatun välillä. Fyysinen kiusaaminen on suoraa kiusaamista, joka voi tapahtua lyömällä, tönimällä, potkimalla tai esimerkiksi tökkimällä. (Hamarus 2012, 38.)

Myös Smith ja Sharp määrittelevät, että kiusaaminen voi olla suoraa ja fyysistä. Tällainen kiusaaminen voi ilmetä lyömisenä, kamppaamisena ja toisen tavaroita ottamalla. (Smith & Sharp 2002, 6.)

Itselläni on sellainen käsitys, että fyysinen kiusaaminen tapahtuu välituntisin ja koulupäivän jälkeen, jolloin opettajat eivät ole näkemässä. Toki on varmasti myös poikkeustilanteita, jolloin fyysistä kiusaamista saattaa ilmetä luokkahuoneessa. Oman kokemuksen perusteella fyysinen kiusaaminen on yleisempää poikien keskuudessa.

Kuten Hamaruksen määrittelystä voidaan päätellä, niin fyysinen kiusaaminen jättää usein näkyviä jälkiä kiusattuun. Lyöminen ja potkiminen aiheuttavat usein mustelmia kehoon. Toki fyysinen kiusaaminen voi aiheuttaa myös henkisiä arpia. Töniminen ja tökkiminen saattavat usein jäädä opettajalta huomiotta, koska niitä voi olla vaikea erottaa normaalista poikien välisestä leikistä. Tämän vuoksi onkin ensisijaisen tärkeää kuunnella kiusattua, että kokeeko hän sen kiusaamiseksi vai leikiksi.

2.2.2 Sanallinen kiusaaminen

Sanallinen kiusaaminen tapahtuu verbaalisesti. Tässä tarkoituksena on sanallisesti aiheuttaa toiselle pahaa mieltä ja oloa. Sanallinen kiusaaminen pitää sisällään haukkumista, nimittelyä, uhkailua ja niin edelleen. Yleensä tämä on suoraa kiusaamista, joka tapahtuu kasvotusten. Sanallinen kiusaaminen voi tapahtua kiusatun selän takana, kuten juorujen levittelynä. Tällöin kyseessä on epäsuora kiusaaminen, koska uhri ei ole tietoinen nimittelystä ja juorujen levittelystä. (Hamarus 2008, 46.)

Smith ja Sharp nostavat esille myös sen mahdollisuuden, että kiusaaminen voi olla suoraa ja sanallista/verbaalista. Kiusaaminen voi tällöin ilmetä nimittelynä tai piikittelynä, jotka saattavat liittyen esimerkiksi rotuun tai johonkin vammaan. (Smith & Sharp 2002, 6.)

Sanallinen kiusaaminen saattaa usein aiheuttaa enemmän ongelmia kiusatulle, koska esim. nimittely ja haukkumasanaat saattavat levitä yhteisön sisällä eri tavalla kuin fyysinen kiusaaminen. Haukkumasanaat

saattavat pahimmassa tapauksessa seurata kiusattua koko hänen peruskouluaikinsa. Tämä taas aiheuttaa sen, että kiusattu saattaa tuntea itsensä yksinäiseksi ja olonsa turvattomaksi.

Joissakin tapauksissa nimittely ei välttämättä aluksi tunnu kiusatusta kovinkaan pahalta, mutta sen jatkuessa pidempään kiusatun olo saattaa muuttua. Nimittely alkaa tuntua pahalta. Sanallinen kiusaaminen voi joissain tapauksista jatkua luokka-asteelta toiselle.

Tytöt käyttävät epäsuoraa kiusaamista, koska he ovat sosiaalisesti fiksumpia ja älykkäämpiä kuin pojat. Tämä mahdollistaa sen, että he voivat käyttää epäsuoria kiusaamistyylejä taitavammin. Sosiaalinen älykkyys määritellään tietynlaiseksi ihmissuhdetaidoksi, jossa korostuu hienovarainen taito vaikuttaa muihin. (Salmivalli 1998, 39-40.)

2.2.3 Piilokiusaaminen (Hiljainen kiusaaminen)

Kiusaaminen ei aina ole suoraa ja näkyvää toimintaa, joka kohdistuu kiusattuun. Kiusaaminen voi olla myös niin sanottua epäsuoraa kiusaamista, jolle on ominaista kiusaamisen hienovaraisuus ja sen vaikea havainnointi. Epäsuoraa kiusaamista voidaan myös kutsua hiljaiseksi kiusaamiseksi. Sille on ominaista erilaiset kiusaamisen muodot, joissa ei ole mukana fyysistä kosketusta. Tällaisia hiljaisen kiusaamisen muotoja ovat erilaiset katseet, huokaukset ja selän kääntäminen kiusatulle. Näiden lisäksi kiusattu voidaan sulkea ryhmän ulkopuolelle ja häntä kohdellaan kuin häntä ei olisi. Tämä taas johtaa kiusatun yksin jäämiseen, joka taas edesauttaa kiusaamista, koska kukaan ei ole puolustamassa kiusattua. (Lämsä 2009, 60-61.) Tämä epäsuoran kiusaamisen hienovaraisuus ja näkymättömyys tekevät sen, että opettajien on vaikeampi havaita sitä, koska se ei välttämättä näy ulkopuoliselle niin selkeästi kuin fyysinen kiusaaminen (Salmivalli 1998, 44).

Smith ja Sharp lisäävät myös epäsuoran kiusaamisen yhdeksi kiusaamisen muodoksi. Tässä korostuu erilaisten likaisten tarinoiden ja huhujen levittely toisen selän takana. (Smith & Sharp 2002, 6.)

Piilokiusaamisen yksi ominaispiirre on siinä, että sen seuraukset eivät aina ole näkyviä ja yksiselitteisiä. Fyysisestä kiusaamista jää useimmiten näkyviä jälkiä, kuten mustelmia. Kuten edellä mainitaan, niin piilokiusaamisessa korostuu hiljaiset eleet, kuten kehonliikkeet, ilmeet ja katseet. Fyysisiä jälkiä ei ehkä synny kiusattuun, mutta tunnepuolen vauriot voivat olla pahoja. (Holmberg-Kalenius 2008, 23.)

Hiljainen kiusaamisen taustalla voi jossain tapauksissa olla kateus, joka liittyy useimmiten tyttöjen käyttäytymiseen. Hiljainen kiusaaminen on tapa kontrolloida muita. Holmberg-Kalenius nostaa kirjassaan esille sen seikan, että useimmiten luokassa on yksi tyttö, joka toimii koko kiusaamistilanteen johtaja. Hän ei kuitenkaan välttämättä itse osallistu kiusaamiseen, vaan jakaa ennemminkin ohjeita taustalla. Toinen mielenkiintoinen seikka on tällaisen henkilön käyttäytymisessä aikuisten seurassa: aikuisten kanssa tyttö käyttäytyy erittäin hyvin ja menestyy koulussa. (Holmberg-Kalenius 2008, 24.)

Kiusattu ei välttämättä aina edes huomaa kiusaamista, vaan se tapahtuu huomaamattomasti. Esimerkkejä voisi esimerkiksi olla se, että aina kun liikuntatunnilla jaetaan joukkueet, sama kaveri valitaan aina viimeisenä. Toinen esimerkki on se, että kun pelataan vaikka jalkapalloa, niin kukaan ei syötä yhdelle tietylle pelaajalle palloa, vaan hänet ikään kuin suljetaan ryhmän ulkopuolelle. Aluksi kiusattu ei välttämättä tajua, että tämä on kiusaamista. Tilanteen jatkuessa viikkojen ja kuukausien ajan saa kiusattu saattaa ymmärtää, että häntä kiusataan.

2.3 Kiusaamistilanteen osapuolet

Kiusaamistilanne ei aina ole pelkästään kiusatun ja kiusaajan välinen vuorovaikutustilanne, vaan osallisena saattaa olla paljon muitakin. Salmivalli nostaa esille sen, että kiusaaminen tapahtuu monesti ryhmässä ja kiusaaminen toimintana liittyy ryhmän eri jäsenten välisiin sosiaalisiin suhteisiin (Salmivalli 1998, 33).

Sanna Karhunen (2008) tekee tekstissään mielenkiintoisen huomion kiusaamisen pitkittymisestä ja sen aiheuttamista rooleista koululuokassa. Hänen mukaansa pitkään jatkuneen kiusaamisen seurauksena

koululuokkaan muodostuu eräänlaisia käyttäytymismalleja tietyille henkilöille, vakiintuneita rooleja. (Karhunen 2008, 173.)

Seuraavaksi käyn läpi kiusaamistilannetta ja millaisia rooleja siinä voi havaita. Mielenkiintoisen asiasta tekee se, että monesti kiusaamistilanteissa vallitsee tietynlainen hierarkia.

Käytän Salmivallin jaottelua, kun käyn läpi kiusaamistilanteen eri rooleja. Salmivalli (1998, 52) nostaa esille seuraavat roolit, joita kiusaamistilanteessa saattaa olla:

- 1) Uhri
- 2) Kiusaaja
- 3) Apuri
- 4) Vahvistaja
- 5) Puolustaja
- 6) Ulkopuolinen

Rooli tarkoittaa sitä, että henkilölle asetetaan tietynlaisia odotuksia, jotka saattavat määräytyä erilaisten asioiden perusteella. Esimerkiksi sosiaalinen asema, sukupuoli, ikä, aikaisempi käyttäytyminen ja ammatti luovat henkilölle tietynlaiset odotukset, roolin, jota henkilö kantaa mukanaan. (Salmivalli 1998, 48.)

Mielenkiintoisen tilanteesta tekee se, että roolit eivät välttämättä ole ennalta suunniteltuja ja määrättyjä. Joissain tilanteissa näin voi toki olla, mutta roolit voivat myös muodostua spontaanisti ryhmän sisällä. (Salmivalli 1998, 48.)

2.3.1 Kiusattu

Kiusatuilla on usein samanlaisia piirteitä, jotka kiinnittävät kiusaajien huomion. Tällaisiin piirteisiin kuuluu fyysinen heikkous verrattuna muihin poikiin. Tämän lisäksi fyysisen kontaktin pelko eli pelkää esimerkiksi liikuntatunneilla ottaa kontaktia muihin oppilaisiin. Näiden kahden lisäksi on olemassa muutamia muitakin ominaisuuksia, kuten arkuus ja epävarmuus sosiaalisissa tilanteissa. Tämän lisäksi oppilas tulee paremmin toimeen aikuisten kuin ikätovereiden kanssa. (Olweus 1992,

54-55; Penttilä 1994, 85.) Räsänen mukaan kiusatuiksi joutuvat oppilaat, joilla on jonkinlaisia häiriöitä. Häiriöt voivat ilmetä käyttäytymishäiriöinä tai tunne-elämän häiriöinä. Sama määritelmä voi päteä myös kiusaajiin. (Räsänen 1992, 92.) Salmivalli nostaa mielenkiintoisen seikan esille, jossa korostuu lasten asema ryhmässä. Hänen mukaansa lapset, jotka ovat suosittuja, ovat hieman kehittyneempiä sosiaalisesti ja kognitiivisesti verrattuna ei niin suosittuihin. Sosiaalinen ja kognitiivinen kehittyneisyys näkyy kykyä ylläpitää sosiaalisia suhteita ja erityisesti myönteisiä. (Salmivalli 2005, 27.)

Penttilä kuitenkin korostaa, että ulkonäöllinen erilaisuus ei suoraan altista kiusaamiselle. Kiusaamiselle voi altistaa moni asia, kuten lihavuus tai laihuus, silmälasit tai hiusten väri, vanhempien ammatti tai heidän autonsa malli ja väri. (Penttilä 1994, 85.) Anna-Liisa Lämsä nostaa myös esille kiusatun erilaisuuden verrattuna muihin. Hän korostaa, että kiusattu voi olla älyllisesti liian lahjakas, ulkomuodoltaan liian komea ja liian menestyvä. Myös kiusatun kehonmuoto ja paino voi olla syy kiusaamiselle: kiusattu voi olla liian laiha tai liian painava. On olemassa myös muitakin ulkonäöllisiä seikkoja, kuten vaatetus ja hiusten väri. Lähtökohtaisesti kaikenlainen erilaisuus voi laukaista kiusaamisen. (Lämsä 2009, 59-60.)

Olweus nostaa esille sen seikan, että kiusaamisen uhrit ovat ahdistuneempia ja epävarmempia kuin oppilaat yleensä. Usein he ovat varovaisia, herkkiä ja hiljaisia. Kun joku alkaa kiusaamaan heitä, he usein reagoivat itkemällä. Perinteisesti voidaan ajatella, että kiusaamisen uhrit kärsivät huonosta itsetunnosta ja he näkevät itsensä negatiivisessa valossa. He myös tuntevat itsensä usein tyhmiksi, häpeävät itseään ja luulevat olevansa epämiellyttäviä. Kiusaamisen uhrit ovat usein yksinäisiä ja hylättyjä koulussa. Heillä ei myöskään ole yhtään ainoaa hyvää ystävää luokassa. (Olweus 1999, 15.)

Kiusatun ei tarvitse olla luokan huonoin, lyhin tai lihavin. Koulukiusattu voi olla hyvä koulussa, urheilussa tai muuten menestynyt elämässään. Hän voi olla hyvin suosittu muiden oppilaiden silmissä, erityisesti tyttöjen. Kiusaaja voi olla kateellinen tällaiselle henkilölle, jolla on kaikkea ja hänellä ei mitään.

Salmivallin mukaan pojilla kielteinen minäkuva vaikutti suoraan kiusatuksi joutumiseen. Kielteinen minäkuva saattaa toimia vinkkinä muille, että tämä henkilö on haavoittuvainen ja täten täydellinen kiusaamisen uhri. (Salmivalli 2005, 52.)

Kiusatuksi joutuminen voi myös joissain tapauksissa aiheuttaa sen, että kiusatusta tulee kiusaaja. Kiusatulla ei ole muuta keinoa puolustautua ja suojautua kiusaamiselta, kuin että alkaa itse kiusaajaksi. (Lämsä 2009, 71.)

2.3.2 Kiusaaja(t)

”kiusaamisesta saa ihailua ja vallan tunteen” (Kodin kuvalehti, 12.8.2015)

Edellä oleva sitaatti kuvastaa hyvin sitä, miksi kiusaaja jatkaa kiusaamista: kiusaamisesta saatava mielihyvän tunne, vallan tunne voi olla hyvin addiktoivaa.

Kiusaajat usein etsivät jotain syytä aloittaa kiusaaminen. Syy voi olla hyvinkin pieni ja vähäpätöinen monen mielestä. Moni on myös varmasti pohtinut, miksi joku kiusaa toista? Tämäkin on sellainen kysymys, johon ei ole yksiselitteistä vastausta. On toki olemassa tutkimuksia kiusaajan motiiveista kiusaamiselle. Olweuksen (1992, 35) mukaan kiusaajia luonnehtiva piirre on aggressiivisuus kavereita kohtaan. Aggressiivisuuden lisäksi kiusaajille on luonteenomaista impulsiivisuus sekä voimakas dominoinnin tarve. Raisa Cacciatore (2010, 17) määrittelee aggression seuraavasti: *”Aggressio on kaikkea sitä, mikä aikaansaa vihan, hyökkäyshalun, itsensä puolustamisen ja puoliensa pitämisen tunteet. Aggressio on kyky reagoida ympäristön voimakkaisiin ja häiritseviin ärsykeisiin.”*

Kiusaajat voivat olla usein aggressiivisia myös aikuisia kohtaan, ei pelkästään muita oppilaita/lapsia kohtaan. Yleisesti ajatellaan, että kiusaajilla on positiivisempi asenne väkivaltaa kohtaan kuin muilla oppilailta. Kiusaajien luonteenpiirteisiin kuuluu usein myös impulsiivisuus ja tarve hallita muita. Heillä ei myöskään ole paljoa

empatiakykyä. (Olweus 1999, 16.) Tämä tarve hallita muita voi näkyä esimerkiksi siten, että kiusaaja pakottaa muut osallistumaan kiusaamiseen (Salmivalli 1998, 52). Salmivalli nostaa esille mielenkiintoisen asian kiusaajan toimintatavasta: se saattaa olla harkittua ja kiusaaja voi toimia myös rauhallisesti (Salmivalli 1998, 31).

Penttilän mukaan kiusaajat ovat muihin verrattuna rohkeampia ja itsevarmempia sekä omasta mielestään suosittuja ja jopa hauskoja. Kiusaajalle on myös ominaista impulsiivisuus ja halu dominoida. (Penttilä 1994, 86.) Kiusaajat toki saattavat olla muihin verrattuna rohkeita, mutta taustalla saattaa olla epävarmuutta, erilaisia itsetunto-ongelmia, kateutta ja niin edelleen. (Lämsä 2009, 60). Robinson ja Maines ovat tehneet saman havainnon kiusaajista ja heidän dominoivasta käytöksestään sekä heidän suosioistaan. Heidän tavoitteenaan on aiheuttaa harmia ja harmaita hiuksia säilyttääkseen korkean statuksensa. (Robinson & Maines 2008, 12.)

Kuten edellä mainitaan, kiusaamisen taustalla voi olla kateus. Kiusaaja saattaa olla kateellinen, koska muut ovat saaneet sellaista, mitä hän ei ole. Oppilas, joka on liian hyvä koulussa, liian hyvä urheilussa tai liian rikas tai köyhä, voi joutua kateellisen kiusaajan kohteeksi. Kateellinen kiusaaja useimmiten kiusaa yksin käyttäen kiusaamiskeinona piikittelyä, väheksymistä tai mollausta. (Kaski & Nevalainen 2017, 65-67.)

Usein kiusaaminen lähtee liikkeelle uhrin testaamisesta. Kiusaaja haluaa nähdä, miten kiusattu reagoi härnäämiseen. Kiusatun tapa reagoida tähän härnäämiseen voi altistaa tulevaisuudessa uudelle kiusaamiselle oli reagointi sitten alistumista tai hermojen menettämistä. Kiusatun tapa reagoida härnäämiseen ja muuhun kiusantekoon voi pahimmassa tapauksessa paljastaa kiusaajalle hänen heikon kohtansa, jota kiusaajat käyttävät tulevaisuudessa hyödykseen. (Lämsä 2009, 60.)

Kiusaajat, jotka harjoittavat hiljaisen kiusaamisen muotoja, eivät välttämättä itse ymmärrä olevansa kiusaajia. Heille kyse on tietynlaisesta tavasta toimia, jolla he pyrkivät voimistamaan ja turvaamaan asemansa yhteisössä. (Lämsä 2009, 61.)

Useimmin kiusaaja on luokan hierarkiassa korkeammalla kuin uhri. Kiusaaja kiusaa säilyttääkseen oman asemansa luokan muiden oppilaiden silmissä. Kiusaaja voi myös kiusata saadakseen itselleen tietynlaisen maineen, jonka avulla esimerkiksi luokan muut oppilaat arvostavat häntä. Kiusaajalla voi olla myös ongelmia kotona, jotka aiheuttavat hänessä pahaa oloa. Hän purkaa pahaa oloaan kiusaamalla henkilöä tai henkilöitä. Kiusaaja ei välttämättä ole mikään luuseri tai huono opiskelija, vaan hän voi olla kaikkien suosikki, voittajapersoonaa. Kaikki muut haluavat kaikin tavoin kuulua hänen lähipiiriinsä ja juuri tällainen toiminta kasvattaa henkilön itseluottamusta. Kasvaneen itseluottamuksen johdosta hän uskoo kykenevänsä mihin tahansa. Hänellä voi olla käytössään valtaa ja mammonaa, joita hän saattaa käyttää saavuttaakseen omat tavoitteensa. (Kaski & Nevalainen 2017, 40-41.)

Kaski & Nevalainen (2017, 43) nostavat kirjassaan esille mielenkiintoisen toteamuksen: ”*Kukaan ei synny kiusaajana – siihen kasvetaan.*” He myös nostavat esille sen, että kiusaajilla on vaikeuksia oman empatiakykynsä kanssa. (Kaski & Nevalainen 2017, 43.) Tämä toteamus viittaisi siihen, että kiusaajalla saattaa olla ongelmia kotona ja hän purkaa pahaa oloaan kiusaamalla muita.

Saatamme usein ajatella, että kiusaajalla tai kiusaajilla on alhainen itsetunto, mutta asia ei kuitenkaan välttämättä pidä paikkaansa. Uudemmissa tutkimuksissa on löydetty todisteita väitteen paikkansa pitämättömyyden puolesta ja on havaittu myös kiusaajiin kohdistuvaa ihailua muiden luokkalaisten puolesta. (Robinson & Maines 2008, 12.)

2.3.3 Apurit, vahvistajat ja puolustajat

Kiusaamistilanteissa mukana saattaa olla joukko oppilaita, joita voi kutsua sivustakatsojiksi. Tämä porukka on sellainen, joka ei suoranaisesti osallistu kiusaamiseen, vaan toimii tilanteen todistajana tai katsojana. Tilanne voi olla sellainen, että sivustakatsojat nauravat tilanteelle ja alkavat kannustamaan kiusaajia, jolloin he saavat lisää virtaa. Tällainen rooli on *vahvistajalla*, joka myönteisen palautteen avulla antaa kiusaajalle lisää virtaa esimerkiksi nauramalla tilanteelle (Salmivalli 1998, 52).

Osa sivustakatsojista saattaa osallistua kiusaamiseen pitämällä kiusatusta kiinni, jolloin tämä ei kykene puolustautumaan. Tällöin kyseessä ovat *apurit*, jotka toimivat tilanteen ja kiusaajan seuraajina. He myös tarvittaessa avustavat ja menevät tilanteeseen mukaan. (Salmivalli 1998, 52.)

Jossain tilanteissa saattaa olla oppilas tai oppilaita, jotka yrittävät estää kiusaamistilannetta. Heitä kutsutaan *puolustajiksi*. He yrittävät puolustaa ja auttaa kiusattua asettumalla tämän puolelle. He yrittävät saada kiusaamisen loppumaan. He yrittävät tukea kiusattua henkilöä muilla keinoin. (Salmivalli 1998, 52.)

Harva lapsi loppupeleissä kuitenkaan edes hyväksyy kiusaamista, hän vain saattaa jopa tiedostamattaan toimia kiusaajan vahvistajana. Ryhmässä toiminen saattaa aiheuttaa sitä, että käyttäytyy tavalla, joka mahdollistaa kiusaamisen. (Salmivalli 1998, 53.)

2.4 Selviytymiskeinoja

Koulukiusaamisesta selviytyminen voi olla hyvinkin vaikeaa. Riippuu paljon siitä, kuinka kauan kiusaaminen on jatkunut ja millaista se on ollut. Hamarus, Holmberg-Kalenius ja Salmi (2015, 11) kuvaavat erittäin hyvin sitä, että kiusaamisesta selviäminen ei välttämättä tapahdu saman tien kiusaamisen loputtua. He korostavat sitä, kuinka pitkään jatkunut kiusaamisen saattaa aiheuttaa traumoja ja pahaa oloa.

Kiusatulla voi olla erilaisia selviytymiskeinoja, joiden avulla selviää kiusaamisesta. Selviytymiskeinot voivat olla erilaisia ja vaihdella henkilöittäin. Kiusatulla voi olla muutama läheinen kaveri, joiden kanssa viettää aikaa. Tiivis kaveririnki tukee kiusattua ja monesti yrittää estää kiusaamista. Tällainen tiivis kaveririnki edesauttaa sitä, että kiusattu ei koe itseään kokonaan ulkopuoliseksi, vaan hänellä on muutama hyvä kaveri. Kiusatulla voi olla myös koulun ulkopuolella jokin harrastus, jossa häntä ei kiusata ja jossa hän kokee positiivisia kaverisuhteita.

Keskittyminen muihin asioihin, kuten koulunkäyntiin voi myös auttaa kestäämään ja selviytymään kiusaamisesta. Kiusatun kannattaa yrittää olla

välttämättä kiusaamisesta ja poistua tilanteesta sekä yrittää osoittaa kiusaajille, että häntä ei kiinnosta. Läheskään aina tämä keino ei välttämättä toimi.

Kiusatun olisi hyvä yrittää puhua kiusaamisesta jollekulle. Monesti puhuminen helpottaa pahaa oloa. Puhumalla kiusaamisesta siihen ehkä pystytään puuttumaan.

Jos kiusaaja ei uskalla puhua kiusaamisesta, niin opettajan rooli kiusaamisen havainnoinnissa ja siihen puuttumisessa korostuvat. Opettajan tehtävänä on yrittää ottaa selvää mitä luokalla tapahtuu seuraamalla päivittäistä toimintaa, kuten välitunteja, käytävällä oleilua ja oppituntien kulkua. (Salmivalli 1998, 164.)

Koulun vaihtaminenkin voisi olla yksi keino puuttua kiusaamiseen. Mutta pitäisikö koulua vaihtaa kiusattu vai kiusaaja(t)? Ei ole mitään takeita, että kiusaaminen loppuu, vaikka kiusattu vaihtaisikin koulua. Kiusaaminen saattaa jatkua uudessakin koulussa. Jos kiusaaja(t) vaihtavat koulua, niin tilanne saattaa ainakin koulussa rauhoittua. Mutta auttavatko nämä keinot kuitenkin loppujen lopuksi? Kiusaaminen jättää usein jälkensä kiusattuun. Kiusatun käyttäytyminen saattaa muuttua ja se vetää muita oppilaita negatiivisessa mielessä puoleensa.

3 Tutkimuskysymykset, aineisto ja menetelmä

Alun alkaen olen kokenut, että elokuvan hyödyntäminen tutkimuksessa on mielenkiintoinen vaihtoehto. En ole koskaan aikaisemmin hyödyntänyt elokuvaa tutkimuksessa. Elämme ajassa, jossa sosiaalinen media kasvattaa suosiotaan ja paljon asioita ja aineistoa on sähköisessä muodossa. Tämän takia visuaalisen aineiston hyödyntäminen tutkimuksessa oli mielenkiintoinen haaste. Elokuvan aihe on sellainen, että se liittyy voimakkaasti kasvatustieteeseen. Koulukiusaaminen näkyy koulumaailmassa ja vaikuttaa lasten ja nuorten hyvinvointiin.

Valkoinen raivo -elokuvassa nostetaan esille yhden henkilön kokemukset koulukiusaamisesta. Ilmiön tutkiminen elokuvan avulla on mielenkiintoinen lähestymistapa ja itselleni täysin uusi.

Seuraavaksi käyn läpi tutkimuskysymykset.

3.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykset ovat muotoutuneet vähitellen. Perehdyttyäni elokuvaan ja siihen miten se esittelee koulukiusaamisen, olen muodostanut tutkimuskysymykset, joihin etsin vastauksia. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavanlaiset:

1. Millaisena ilmiönä koulukiusaaminen näyttäytyy Valkoinen Raivo -elokuvan pohjalta?
2. Onko koulukiusaamiselle olemassa jokin syytin?
3. Mitkä ovat yleisempiä kiusaamistapoja Valkoinen raivo -elokuvan pohjalta?
4. Mitä vaikutuksia kiusaamisella on kiusattuun ja miten kiusaamisesta voi selviytyä Valkoinen Raivo -elokuvan pohjalta?

3.2 Valkoinen Raivo -elokuvan kuvaus

Hyödynnän tutkimuksessani elokuvaa, joka käsittelee koulukiusaamista ja sen aiheuttamia vaikutuksia kiusattuun. Elokuvan avulla tutkin, millainen ilmiö koulukiusaaminen on ja mitä se pitää sisällään. En tutki elokuvaa, vaan koulukiusaamista ilmiönä elokuvan avulla. Valitsin tämän lähestymistavan, koska se on uudenlainen ja harvemmin käytetty menetelmä. Tämä on itselleni kiinnostava mahdollisuus tutkia aihetta uudesta näkökulmasta. Elokuvassa koulukiusaamisilmiö kerrotaan totuudenmukaisesti yhden henkilön tarinana eikä siinä yleistetä mitään.

Elokuva on nimeltään Valkoinen Raivo. Elokuvan on ohjannut Arto Halonen, sen kesto on 70 minuuttia. Kyseessä on suomalainen dokumenttielokuva ja se on valmistunut vuonna 2015.

Valkoinen Raivo -elokuva on kertomus nuoresta pojasta ja hänen kouluajoistaan. Tässä elokuvassa hän on päähenkilönä. Päähenkilö on tarinassa oleva henkilö, jolle koituu tarina. Päähenkilö on henkilö, jossa tapahtuu tarinan aikana erilaisia muutoksia. Ne voivat olla sisäisiä muutoksia ja kehitystä. Elokuvan tai tarinan tapahtumat edesauttavat tätä muutosta. Kehitys ja muutos voi olla positiivista, mutta myös negatiivista. Päähenkilö voi olla sellainen hahmo, johon on helppo samaistua. (Juntunen 1997, 164-165.)

Elokuva on kertomus Laurista, jota kiusattiin koulussa. Kiusatuksi joutuminen aiheutti erilaisia kostofantasioita. Niissä Lauri alkoi suunnittelemaan ja valmistautumaan massamurhiin. Lauri taisteli massamurhaajanmieltä vastaan ja haki apua ajoissa. Hän ei koskaan toteuttanut fantasioitaan.

Elokuva lähtee liikkeelle Laurin lapsuudesta. Lauri menettää lapsena isänsä auto-onnettomuudessa. Isän menettämisen johdosta Laurilla on edessä liian nopea aikuistuminen, jonka seurauksena hän joutuu ottamaan kontolleen paljon kotitöitä. Liian nopea aikuistuminen alkaa näkyä Laurin vaatetuksessa. Lauri vaihtaa koulua, ja uudessa koulussa alkaa koulukiusaaminen. Ala-asteella kiusaaminen kuvataan aluksi erilaisina katseina, kunnes se muuttuu fyysiseksi. Fyysistä kiusaamista harjoittavat erityisesti pojat.

Kiusatuksi joutumisella on seurauksensa Lauriin. Hänelle alkaa kehittyä erilaisia kostofantasioita, joissa hän suunnittelee ja valmistelee massamurhia. Tarkoituksena on tuottaa kiusaajille samanlaista tuskaa, jota hän on itse joutunut kokemaan. Fantasiat kehittyvät vähitellen ja niissä apuvälineet muuntuvat nopeasti pesäpallomailoista erilaisiin aseisiin.

Koulukiusaaminen seuraa Lauria läpi koulu-uran lukioon ja yliopistoon asti. Vähitellen kiusaaminen muuttaa muotoaan fyysisestä sanalliseksi ja perättömien juorujen levittämiseksi. Armeijassa ollessaan Lauri huomaa nauttivansa liikaa ampuradalla olosta. Hän tajuaa uhkaavan tilanteen ja uskaltaa mennä keskustelemaan armeijan henkilöstön kanssa. Sen seurauksena hän saakin vapautuksen armeijasta.

Lauri vaikuttaa tavalliselta ihmiseltä, joka on kokenut paljon vastoinkäymisiä elämänsä aikana, mutta pinnistänyt niiden yli. Hänen elämäntarinassaan on paljon viitteitä sankareihin ja heidän tarinoihinsa: he kohtaavat matkan varrella esteitä, mutta lopulta selviävät niistä. Samanlaisia elämäntarinoita on havaittavissa antiikin mytologiassa.

3.2.1 Sivuhenkilö(t)

Elokuvassa on erilaisia sivuhenkilöitä. Jokaisella sivuhenkilöllä on oma merkityksensä elokuvassa ja Laurin elämässä. Joku sivuhenkilö voi olla tarinan kannalta oleellisempi kuin toinen. Seuraavaksi esittelen oman näkemykseni mukaan elokuvan tärkeimmät sivuhenkilöt.

Luokkakaverit näyttelevät yhtä isoa sivuhenkilöä elokuvassa. Lauri vaihtoi koulua ja meni uuteen kouluun, joka oli ilmeisesti eliittikoulu. Aika pian luokkatoverit alkoivat katsoa häntä oudosti ja puhua hänen selkänsä takana. Alkoi systemaattinen kiusaaminen, jossa olivat mukana kaikki muut luokkatoverit paitsi niin sanottu älymystö. Suurinta sivuroolia näyttelivät pojat, jotka kiusasivat fyysisesti. Pienemmässä sivuroolissa olivat tytöt, jotka toimivat kiusaamistilanteissa katsojan roolissa ja samalla kannustaen kiusaajia.

Oman näkemykseni mukaan kiusaajat toimivat elokuvan kannalta eräänlaisina päähenkilön vastustajina. Elokuviissa ja tarinoissa vastustaja on hahmo, joka edesauttaa tarinan etenemistä. Vastustajasta voidaan käyttää myös nimitystä riivaaja, joka monesti on roistohahmo. (Juntunen 1997, 165.)

Elokuvasa on havaittavissa myös rooli, josta voidaan käyttää nimitystä todistaja. Todistajanroolille on ominaista se, että he toimivat erilaisten tapahtumien todistajina, silminnäkijöinä. (Juntunen 1997, 165.) Ja kuten edellä mainitsin, etenkin tytöt toimivat elokuvassa todistajanroolissa.

Peruskoulussa opettaja ei uskonut, kun äiti ja Lauri kävivät kertomassa kiusaamisesta. Opettajan mukaan sellaista ei tapahdu heidän koulussaan ja Lauri olisi pikemminkin itse syyllinen. Opettajan mukaan hän häiritsee koulun tasapainoa ja työskentelyilmapiiriä. Yliopistossa muutama professoria syytti Lauria tutkimuslaitteiden varastamisesta ja myymisestä eteenpäin. Lopulta tavarat löydettiin professorien omista varastoista. He selvisivät tilanteessa pelkillä sakoilla.

Laurin isä toimii myös eräänlaisena sivuhenkilönä. Hän siis menehtyi auto-onnettomuudessa. Elokuvan perusteella Laurilla ja hänen isällään oli ollut hyvin läheiset välit ja Lauri ihaili isäänsä kovasti. Laurin äiti esiintyy elokuvassa hyvin lyhyesti, joten hänestä on vaikea saada selkeää kuvaa. Ilmeisesti äiti oli kotiäiti.

Yksi merkittävä sivuhenkilö elokuvassa on lentopallojoukkueen valmentaja. Valmentaja esiintyi elokuvassa hyvin lyhyen ajan, joten hänestä on aika vaikea tehdä kattavaa analyysia. Sellaisen kuvan sain, että hän oli hyvin kannustava ja jokaisen vahvuudet huomioon ottava. Hän otti Laurin joukkueeseen, ei kiusannut tai muutenkaan laiminlyönyt häntä mitenkään.

3.2.2 Miljöö(t)

Seuraavaksi käyn omasta mielestäni läpi elokuvan tärkeimmät miljööt. Miljööllä tarkoitan ympäristöjä, joissa eri tapahtumat tapahtuvat.

Elokuvassa oli muutamia merkittäviä tapahtumapaikkoja, joilla oli jhuomattava merkitys tässä tarinassa.

Elokuvan alussa näytetään päähenkilön kotia. Se vaikuttaa isolta maalaistalolta, joka sijaitsee kaukana kaupungin melusta. Elokuvassa on kohtauksia, jossa näytetään päähenkilön huonetta. Kohtauksista ei voi päätellä, onko huone lapsuudenkodissa vai jossakin muualla.

Koululla tarkoitan tässä peruskoulua ja lukiota. Elokuvassa koulu, oli kyseessä sitten peruskoulu tai lukio, näyttäytyy sellaisena, mitä koulujen voi olettaa olevan: pitkiä käytäviä, seinillä vaatenaulakkoja. Värimaailma on hyvin hillitty. Elokuvassa koulu on yksi tärkeimmistä tapahtumapaikoista, koska siellä suurin osa kiusaamisesta tapahtuu.

Monella meistä on jonkinlainen kuva siitä, millainen yliopistomiljöö on. Joillekin meistä se saattaa tarkoittaa aluetta, jossa on useampia rakennuksia. Tämä on hyvin lähellä totuutta, koska nykyään on niin sanottuja kampusalueita, joissa eri tiedekunnat ovat omissa rakennuksissaan. Muita mielikuvia yliopistosta edustavat luentosalit, joiden koot vaihtelevat pienestä isoon. Elokuvassa ei paljoakaan kuvailtu yliopistoa miljöönä.

Armeijaa ei kuvattu kovinkaan tarkasti. Elokuvan lopussa mainittiin kovapanosammunnat ja erilaiset aseet ja niiden kokeilu. Tämä kuulostaa aika samanlaiselta kuvailulta, millainen armeija on nykyäänkin. Ei näytetty mitään kuvia. Voin ainoastaan hyödyntää omia kokemuksiani armeijasta ja siitä, millainen se oli miljöönä. Miljöönä se on hyvin laaja ja tarjoaa erilaisia virikkeitä. Ympäristö on hyvin vehreä. Sääntöjä on paljon ja niitä pitää kaikkien noudattaa.

Yksi mielenkiintoisimmista tapahtumaympäristöistä oli palloiluhalli. Se vaikutti aika tyypilliseltä tilalta, jonka oli värimaailmaltaan neutraali. Siellä oli tarvittavat välineet urheiluun, kuten juuri lentopallon pelaamiseen. Palloiluhallista saattaa tulla mieleen kuva neliskulmaisesta värittömästä hallista, jossa on huono sisäilma. Hallissa sisällä on eri kenttiä, joissa voidaan pelata salibandya, koripalloa, lentopalloa, jalkapalloa ja harrastaa muuta liikuntaa ja urheilua. Elokuvassa lentopalloseura näyttelee mielenkiintoista roolia, koska siellä Lauria ei

kiusattu, vaan hän oli yksi muista. Urheiluseura tapahtumaympäristönä on varmasti erilaisempi verrattuna kouluun tai yliopistoon. Koulussa tai yliopistossa voi olla pienellä alueella satoja oppilaita, kun taas joukkueessa on yleensä muutama kymmenen jäsentä.

3.3 Laadullinen tutkimus

Laadulliselle tutkimukselle on ominaista tutkijan asema: aineistonkeruussa korostuu tutkijan inhimillisyys. Tutkimus toimii eräänlaisena oppimistapahtumana, jossa tutkijan näkökulma ja tulkinnat aineistoon liittyen kehittyvät. Tutkijan toimiessa itse tietynlaisena välineenä, joka kerää aineistoa, niin tällöin myös hänen näkemyksensä ja tulkintansa kehittyvät. (Kiviniemi 2015, 74, 84.)

Laadullinen aineisto ilmenee usein tekstin muodossa, ei niinkään numeerisessa. Erilaiset haastattelumateriaalit, jotka on nauhoitettu ja litteroitu, ovat oiva esimerkki laadullisesta aineistosta. Laadulliseksi aineistoksi voidaan myös nähdä kuuluvan erilaiset valmiit dokumentit, kuten päiväkirjat, sanomalehdet tai keskustelut eri keskustelufoorumeilla. Myös erilaiset elämäntarinat voivat toimia laadullisena aineistona. (Rantala 2015, 109.) Valkoinen Raivo -elokuva ei ole kirjallisessa eikä numeerisessa muodossa, vaan visuaalisessa. Elokuva on eräänlainen elämäntarina, jossa päähenkilö sen kertoo. Tutkielmassani hyödynnän valmista elokuvanaineistoa.

Valkoinen Raivo -elokuvan kohdalla ensimmäiseksi olen vain katsonut elokuvan. Toisen katselukerran jälkeen tein siitä itselleni kirjallisen tiivistetyn version, kirjasin sen juonen. Tämän jälkeen olen lähtenyt käymään elokuvaa läpi kohta kohdalta ja kirjoittanut ylös havaintoja ja sitaatteja.

Laadulliselle tutkimukselle on ominaista myös se, että havaintoja tarkastellaan aina johtolankoina, toisin sanoen eksplisiittisesti määrittelystä näkökulmasta. Tätä näkökulmaa kutsutaan *teoreettiseksi viitekehyykseksi*. (Alasuutari 1999, 79.) Itselläni tämä meni vähän toisinpäin: ensiksi katsoin elokuvan ja sen jälkeen aloin suunnittelemaan

teoreettista viitekehystä ja sen eri osia. Tutkimukseni on siis aineistolähtöinen.

3.3.1 Elokuva narratiivina

Narratiivisuuden käsitteen perusta tulee latinan kielestä, jonka substantiivi *narratio* tarkoittaa kertomista. Verbi *narrare* puolestaan tarkoittaa kertomista. Suomessa voimme käyttää narratiivisuudesta nimitystä kertomuksellisuus tai kerronnallisuus. (Heikkinen 2015, 151.)

Narratiivisuus tarkoittaa kerronnallista tutkimusta, jossa pääosaa näyttelee erilaiset kertomukset. Lyhyesti sanottuna narratiivisuus on kerronnallinen tutkimus. Kerronnallisessa tutkimuksessa tutkimuksen ja kertomusten suhdetta voidaan pohtia kahdesta näkökulmasta: 1) tutkimus voi käyttää materiaalinaan kertomuksia ja 2) tutkimus voi olla maailmasta tuotetuksi kertomukseksi. (Heikkinen 2015, 151.) Oma tutkimukseni sijoittuu ensiksi mainittuun: elokuva, jonka avulla tutkin koulukiusaamista ilmiönä, perustuu tositapahtumiin ja elokuvan kertojana toimii henkilö, jonka elämäntarinaa elokuva perustuu.

Heikkinen (2015, 159) toteaa, että narratiivisessa tutkimuksessa voidaan käyttää monenlaisia aineistoja. Hänen mukaansa kerrontaan perustuvia aineistoja ovat haastattelut tai vapaat kirjalliset vastaukset. Vapaille kirjallisille vastauksille on ominaista, että tutkittavat saavat vastata ja kertoa käsityksistään omin sanoin. Aineistona voidaan käyttää myös päiväkirjoja, elämäkertoja tai muita dokumentteja, joita ei ehkä alun perin ole tarkoitettu tutkimustarkoituksiin. (Heikkinen 2015, 159.)

Heikkinen (2015, 159) alleviivaa vielä sitä, että narratiivinen tutkimusaineisto on suullista ja kirjallista esitettyä kerrontaa. Valkoinen Raivo -elokuva on suullisesti esitettyä kerrontaa henkilön omasta elämästä visuaalisessa muodossa. Heikkinen (2015, 159) korostaa vielä sitä, että tarinalla on alku, keskikohta ja loppu ja ajassa etenevä juoni. Elokuvasa on selvästi havaittavissa kaikki nämä piirteet.

Analysoitaessa narratiivista aineistoa Hänninen korostaa avointa mieltä. Hänen mukaansa aineisto on syytä aloittaa avoimella lukemisella.

Tutkijan tulisi uppoutua tarinaan mukaan jännittäen, mitä seuraavaksi tapahtuu. (Hänninen 2015, 174.) Elokuvan hyödyntäminen tutkimuksessa toimii näkemykseni mukaan samalla tavalla: ensimmäisellä katselukerralla tulisi ainoastaan keskittyä elokuvan katsomiseen.

3.4 Miten tutkin?

Juha Suorannan (2015, 294) mukaan populaarikulttuuri tuotteisiin voidaan katsoa kuuluvaksi erilaiset viihdeteollisuuden tuottamat kulttuurituotteet, kuten elokuvat, tv-sarjat, sarjakuvat, ym. Tässä tutkimusasetelmassa korostuu tutkijan ammattitaito kysyä hyviä kysymyksiä ja etsiä kysymyksiin vastauksia, nähdä kiinnostavaa ja arvokasta tutkittavaa. Kuten voi arvata, niin kysymys on valmiin aineiston hyödyntämisestä. (Suoranta 2015, 294.) Kyseessä on elokuva, joka perustuu henkilön omiin kokemuksiin, niin voisi sanoa, että kyseessä on elämäkertaelokuva. Elokuvassa käsitellään ihmisen omia kokemuksia ja niistä muodostuu eräänlainen tarina, joka kerrotaan visuaalisen aineiston muodossa. (Syrjälä 2015, 257, 258.)

Analysoitaessa populaarikulttuurin tuotteita, on tärkeää valita teoreettinen viitekehys, jota aineiston analyysissä käytetään. Myös aineiston analyysiin soveltuva menetelmä kannattaa miettiä tarkkaan. Tuotteiden analyysi jakautuu useimmiten joko yleisöjen ja käyttäjien tutkimukseksi (vastaanoton analyysit) tai tekstiperustaisiksi analyyseiksi. Tekstiperustaisessa analyysissä tutkija hyödyntää jotain ”valmista” teoriaa, viitekehystä tai lähestymistapaa. On myös mahdollista, että analyysissä voi lähteä liikkeelle myös aineistolähtöisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että käsitteet ja teoriat tulevat analyysiin vasta aineistoon tutustumisen jälkeen. Näiden analyysien aineistot kuuluvat valmiisiin aineistoihin, joka tarkoittaa sitä, että aineisto ei ole syntynyt tutkijan aloitteesta. (Suoranta 2015, 297.)

Päätin valita ainoastaan yhden elokuvan, koska halusin tehdä siitä mahdollisimman kattavan analyysin. Kysyin elokuva vinkkejä Christina Salmivallilta ja hän antoi muutaman elokuvan nimen, jotka käsittelevät koulukiusaamista. Valkoinen Raivo -elokuva oli näiden joukossa.

Ensimmäiseksi hankin elokuvan itselleni ja sen jälkeen katsoin sen. Ensimmäisellä katselukerralla en tehnyt mitään muistiinpanoja. Toisella katselukerralla tein muistiinpanoja: katsoin pieniä pätkiä kerrallaan elokuvaa ja kirjoitin ylös kaiken tärkeäksi kokemani. Näin loin itselleni selkeän kuvan siitä, mitä elokuvassa tapahtuu. Seuraavilla katselukerroilla keskityin tiettyihin teemoihin. Esimerkiksi seurasin kertakatselulla vain kiusaajien käyttäytymistä, toisella kerralla sivustakatsojien. Kerran hain vain pelkkiä päähenkilön sitaatteja tai kiinnitin huomiota vain päähenkilön selviytymiskeinoihin.

Minulle alkoi vähitellen muodostua selkeä kuva siitä, millaisen tulososion haluan tehdä. Kirjoitusprosessin aikana eri kirjoitustiedostoja kertyi parikymmentä.

4 Tulokset

Tulososiossa jäsenän alaluvut tutkimuskysymysten mukaan. Esitän tuloksia nostamalla esiin havaittuja asioita, joiden jälkeen lisää elokuvassa esiin nousseita sitaatteja. Joihinkin kohtiin laitan useamman kuin yhden sitaatin. Vertailen myös omia löydöksiäni aiempiin tutkimustuloksiin.

4.1 Kiusaamisen syyt

Kiusaamiselle on monesti olemassa jokin sytytin, joka aktivoi kiusaamisen. Teoriaosuudessa nousi esille niitä seikkoja, jotka saattavat altistaa henkilön kiusaamiselle. Näitä seikkoja olivat muun muassa vaatteet, ulkonäkö, etninen tausta, käyttäytyminen ja niin edelleen. Henkilö eroaa jollakin tavalla valtavirrasta. Aina kiusaamiselle ei tarvitse olla mitään yksittäistä syytä, vaan on täysi mysteeri, miksi henkilöä x aletaan kiusata henkilöiden a ja b toimesta.

Valkoinen Raivo -elokuvassa Lauria ei aluksi kiusattu.

”...Kaikki oli ollut mun elämässä onnellista ennen sitä”

Lauri koki tragedian, kun hänen isänsä menehtyi auto-onnettomuudessa. Onnettomuuden seurauksena Lauri joutui aikuistumaan liian nopeasti, mikä näkyi kotona ja vaateuksessa.

”Mun lapsuuteen liittyy massiivinen trauma, joka ilmeisesti mahdollisti monta asiaa myöhemmin”

”Aloin yhdeksävuotiaana huolehtimaan siitä, mitä isä oli tehnyt ennen”

”minut tavallaan pakotettiin vasten tahtoani, jo pienenä, aikuisenmiehen rooliin”

Edellä voidaan huomata se, että Lauri eroaa muista oppilaista sen takia, koska hän joutui aikuistumaan liian nopeasti ja hän menetti isänsä

traagisessa auto-onnettomuudessa. Hamarus (2006) oli omassa tutkimuksessaan, jossa hän tutki yläkoululaisia, löytänyt samanlaisen asian: kiusaamistilanteessa huomio kohdistetaan usein kiusatun erilaisuuteen ja kiusaaminen alkaakin kiusatun erilaisuuden nimeämisellä (Hamarus 2006, 204).

Laurin äiti oli perinteinen kotiäiti, joka huolehti kodinhoidosta. Elokuvasa kertoja nosti esille sitä, että Laurin äiti halusi tämän ottavan miehen aseman kotona.

”...äiti oli sellainen perinteinen kotiäiti. Hän odotti selvästi, että minä ottaisin miehen paikan kotoon”

Elokuvasa nostettiin esille sitä seikkaa, että Lauri ihaili isäänsä ja tämän menehdyttyä, hänelle alkoi muodostua isämyytti.

”Isä oli ollut mun oma sankari...”

”Mielessäni alkoi syntyä isämyytti”

Noora Hästbacka (2018, 53) nostaa esille vanhempien rooliin koulukiusaamisessa ja siinä, miten kiusattu käyttäytyy kiusaamistilanteissa (Hästbacka 2018, 53). Edellä nousi esille isän menehtyminen onnettomuudessa, jolla oli varmasti ollut vaikutusta Laurin käyttäytymiseen. Hästbackan (2018) tutkimuksessa ja siinä, miten koulukiusaaminen esitetään elokuvassa, on olemassa samankaltaisuuksia. Esimerkiksi Hästbackan tutkimusaineiston mukaan vanhempien rooli nähtiin sekä positiivisessa, että negatiivisessa valossa liittyen kiusaamiseen. Positiivisessa mielessä vanhemmat voivat toimia avainhenkilöinä kiusaamisen loppumisessa. Hästbacka kuitenkin myös nostaa esille seikan, että vanhempien käyttäytyminen voi vaikuttaa myös negatiivisesti kiusaamistilanteeseen ja pahentaa sitä. (Hästbacka 2018, 53.) Elokuvasa nousee esille juurikin tämä vanhempien negatiivinen vaikutus: isä menehtyy onnettomuudessa ja äiti ja opettaja eivät pääse yhteisymmärrykseen kiusaamisesta ja sen olemassaolosta.

Lauri meni uuteen kouluun. Koulu oli sen ajan eliittikoulu. Siellä hän erosi joukosta pukeutumisellaan, joka ehkäpä tämä saattoi olla yksi syy kiusaamisen alkamiselle.

”...pukeuduin hyvin, olin erilainen, persoonallinen. Kaukana koulun keskiarvo-oppilaista”

Kuten edellä on tullut todettua, niin se, että eroaa valtavirrasta eli tässä tapauksessa muista oppilaista, saattaa laukaista kiusaamisen. Hamarus (2006) toteaa tämän saman asian omassa tutkimuksessaan. Muut oppilaat saattavat ajatella, että kiusatun erilaisuus (kuten Laurin vaatetus elokuvassa), sotii heidän arvostamiaan kulttuuria seikkoja vastaan. (Hamarus 2006, 204.)

Jäi kuitenkin hieman epäselväksi, että tiesivätkö koulun muut oppilaat päähenkilön isän menehtymisestä. Jos tiesivät, niin sekin saattoi olla yksi syy kiusaamisen alkamiselle.

Hästbackan tutkimuksessa käy ilmi, että nuori uskoo, että kiusaaminen olisi voinut loppua, jos muut tietäisivät, miltä hänestä tuntuu. Esille nostetaan myös muiden oppilaiden vanhempien rooli asioiden kertomisessa. (Hästbacka 2018, 59.) Kuten edellä mainitsen, niin on epäselvää, tiesikö kouluyhteisö, mitä päähenkilö oli joutunut kokemaan. Hästbackan tutkimuksessa nostetaan esille kouluyhteisön ja kodin välinen yhteistyö ja luottamuksen rakentaminen (Hästbacka 2018, 55). Minulle itselleni jäi epäselväksi, tiedettiinkö kouluyhteisössä päähenkilön taustoja.

Elokuvassa kerrotaan Laurin olleen hyvä koulussa. Hän sai kympejä ja piti opiskelusta. Tällainen hyvä menestyminen voi myös olla yksi altistava tekijä kiusaamiselle. Kiusaajat saattoivat kokea Laurin liian hyväksi ja olivat kateellisia hänelle. Kateellisuus on erittäin voimakas tunnetila.

”Olin silti parhaista parhain, aina kymppin oppilas”

” pian mulle osoitettiin, etten ollutkaan kukaan”

Myös Hamarus (2006) löysi kiusaamisen yhdeksi selittäväksi tekijäksi kateuden. Tutkimuksessaan hän totesi, kuinka eräs oppilas oli kateellinen toiselle ja hän alkoi levittää tästä henkilöstä huhuja. (Hamarus 2006, 199.)

Kuten Hamaruksen, niin myös Karhusen aineistosta nousee esille *kateus* (Karhunen 2008, 182). Kateus on sellainen tunnetila, joka voi olla kiusaamisen taustalla.

Karhunen (2008) havaitsi omassa tutkimuksessaan, että kiusaamisen syyksi kerrottiin monesti kiusatun ominaisuudet, jotka saattoivat liittyä fyysiseen olomuotoon/olemuksen, käyttäytymisen piirteisiin tai henkilön taustaan (Karhunen 2008, 181-182). Elokvasta ei suoranaisesti pysty kertomaan, onko Laurin isän kuolemalla jotain tekemistä kiusaamisen kanssa. Kuitenkin nämä muut syyt, käyttäytyminen ja olemus, on havaittavissa myös elokuvassa.

4.2 Kiusaamistavat

Teoriaosuudessa kävin läpi yleisimpiä koulukiusaamisen muotoja. Koulukiusaamisen muodot, joihin keskityn ovat fyysinen, sanallinen ja piilokiusaaminen eli selän takana tapahtuva.

Tässä alaluvussa keskityn siihen, miten nämä kiusaamisen muodot näkyivät elokuvassa. Sitaattien avulla pyrin havainnollistamaan sitä, millaista kiusaaminen oli.

4.2.1 Fyysinen kiusaaminen

Ala-asteella etenkin poikien välinen kiusaaminen on usein fyysistä. Elokuva tukee tätä väitettä. Valkoinen Raivo -elokuvassa päähenkilön kiusaaminen alkoi selän takana tapahtuvana, mutta muuttui nopeasti fyysiseksi. Olen käynyt teoriaosuudessa läpi fyysistä kiusaamista ja sitä millaista se on. Fyysinen koulukiusaaminen herättää varmasti monilla ihmisillä mielikuvan tilanteesta, jossa kiusattu kokee fyysistä pahoinpitelyä. Fyysinen pahoinpitely toteutetaan useimmiten lyömällä, tönimällä tai potkimalla. Tällainen mielikuva on varmasti aika yleinen.

Itselläni on samanlainen mielikuva fyysisestä kiusaamisesta. Elokuvasa päähenkilöön kohdistui fyysistä koulukiusaamista juurikin nyrkein ja jaloin.

”Alkoi systemaattinen kiusaaminen, jopa lyöminen”

Mielenkiintoista fyysisessä kiusaamistilanteessa oli sen tapahtumaympäristö. Useimmiten fyysinen kiusaaminen tapahtui opettajilta piilossa, kuten teoriaosuudessa käy ilmi. Valkoinen Raivo -elokuvan tapahtumat tukevat tätä väitettä. Elokuvasa fyysinen kiusaaminen näytti tapahtuvan suurimmaksi osin ulkona koulun pihamaalla. Elokuvasa fyysistä kiusaamista tapahtui myös wc-tiloissa ja pukuhuoneessa.

Koulukiusaaminen voi pahimmassa tapauksessa pahentua ajan mittaan, jos siihen ei puutua.

”Kiusaaminen vaan lisääntyi vuosi vuodelta, ja alkoi saamaan rajumpia piirteitä...”

Poikien keskuudessa fyysinen kiusaaminen on yleisempää kuin tyttöjen. Kiusaamistilanteissa harvoin on mukana ainoastaan kiusattu ja kiusaaja. Kiusaamistilanteissa on usein olemassa jonkinlainen hierarkia. Hierarkialla tarkoitan sitä, että yleensä yksi henkilö ryhmässä on pomo, jota muut kuuntelevat ja auttavat. Kiusaamistilanteissa saattaa olla seuraavanlainen hierarkia: pomo, apurit ja kannustajat. Pomo on se, joka viime kädessä päättää, mitä tehdään ja apurit toimivat hänen apukäsinään. Kannustajat eivät välttämättä suoranaisesti osallistu kiusaamiseen, vaan toimivat sivussa kannustajina. Yleensä tällainen kannustava toiminta on nauramista, hurraamista tai muuta vastaavaa.

Valkoinen Raivo -elokuvassa on havaittavissa sitä, että fyysistä kiusaamista harjoittivat pojat ja tytöt toimivat sivustakatsojina ja kiusaajien kannustajina.

”Myös osa luokan tytöistä halusi katsoa, kuinka heidän ihailemansa kovat kundit toimivat.”

Kun kiusaajat saivat yleisöä, niin samalla heidän sosiaalinen asemansa luultavimmin parani luokan hierarkiassa. Hamarus (2006) havaitsi tutkimuksessaan juuri tämän asian: kiusaaja sai kaverien hyväksynnän ja samalla hänen maineensa ja sosiaalinen asemansa nousivat muiden silmissä (Hamarus 2006, 199). Tämä on mielenkiintoinen huomio. Loppujen lopuksi luultavasti jokainen oppilas haluaa olla arvostettu luokkansa muiden oppilaiden silmissä. Kaikki haluavat olla sosiaalisessa hierarkiassa huipulla. Osa saattaa tehdä asian eteen tietoisia valintoja ja päätöksiä, kun taas osa ei välttämättä tee tietoisesti sellaisia valintoja, jotka edesauttavat nousua sosiaalisessa hierarkiassa. Osa oppilaista saattaa automaattisesti heti ensimmäisenä koulupäivänä olla suositumpi kuin toiset. Tähän ei välttämättä ole mitään yksittäistä syytä tai selittävää tekijää.

4.2.2 Sanallinen kiusaaminen

Sanallinen kiusaaminen on nimensä mukaisesti kiusaamista, jossa korostuu erilaiset haukkumanimet ja ylipäättään sanallinen kiusaaminen. Elokvassa sanallista kiusaamista käyttivät erityisesti tytöt.

”Myös tytöt ivasivat ja naureskelivat minulle, he kutsuivat pelleksi...”

Mitä pidemmälle kiusaaminen jatkuu, niin sitä herkemmin esimerkiksi tytöt lähtevät siihen mukaan. Tytöt käyttävät enemmän sanallista kiusaamista, kuten nimittelyä ja pilkkaamista.

”..lisää verbaalisuutta, vaatteiden ja kouluvarusteiden tuhoamista. Ja myös tytöt aktivoituivat pilkkaajina.”

4.2.3 Selän takana tapahtuva kiusaaminen

Selän takana tapahtuva kiusaaminen on yleensä sellaista, jossa kiusaaminen tapahtuu kiusatun selän takana tämän tietämättä. Ominaista tälle tyyliille on erilaisten juorujen ja huhujen levittely.

Elokuvassa oli havaittavissa aika paljon tämän tyylistä kiusaamista. Esimerkkinä tästä toimii se, että Laurista levitettiin huhua, että hän olisi luntannut pääsykokeessa.

”Mua jopa yritettiin vahingoittaa. Kaksi opiskelijaa kertoi nähneensä mun luntanteen loppukokeessa.”

Tällaisten huhujen levittäminen vaikuttaa siltä, että kiusattu halutaan eristää koko yhteisöstä. Hamarus (2006) kirjoittaa tutkimuksessaan myös siitä, miten kiusaaminen muuttaa muotoaan ja jossain kohtaa se saa sellaisia piirteitä, joiden tarkoituksena on eristää kiusattu yhteisöstä (Hamarus 2006, 205).

Elokuvassa nousi esille myös se, että Lauria syytettiin seksuaalisesta häirinnästä, mikä ei pitänyt paikkaansa.

”Levitettiin myös huhua, että olisin syyllistynyt seksuaaliseen ahdisteluun”

Elokuvassa oli kolmas tapaus, jossa Laurista levitettiin väärää huhua. Tämä tapahtui yliopistossa. Lauria syytettiin kalliiden tutkimuslaitteiden varastamisesta ja myymisestä. Tämäkään ei pitänyt paikkaansa. Professorit kuitenkin syyttivät häntä. Lopulta varastetut tavarat löytyivät professorien omista työhuoneista. Lopulta syylliset selvisivät tilanteesta vain sakoilla. Koko tapahtuma on täynnä mielenkiintoisia seikkoja. Esimerkiksi se, miksi professorit päättivät varastaa tutkimuslaitteistoja ja syyttää Lauria? Aikaisemmin mainitsin, että yksi motiivi kiusaamiselle on kateus. Voisiko tässä olla kyse jostain sellaisesta? Olen myös maininnut sen, että jos kiusattu eroaa jollain tavalla muusta ryhmästä, niin sekin

saattaa olla yksi syy kiusaamiselle. Päähenkilö oli myös yliopistossa menestyvä oppilas, joten ehkä professorit kokivat itsensä uhatuiksi.

”..professorit voivat olla kateellisia omille oppilailleen.”

Kaikki nämä kolme edellä mainittua esimerkkiä ovat sellaisia, jotka voivat aiheuttaa kiusatun maineen menetyksiä. Tällainen tahallinen mustamaalaaminen voi olla hyvin vahingollista. Ehkäpä näissä kaikissa taustalla kateutta Lauria kohtaan.

4.3 Mitä kiusaaminen aiheuttaa?

Kiusatuksi joutumisella voi olla vakavia seurauksia, jos se jatkuu pitkään. Kiusattu voi erkaantua muusta porukasta. Elokuvasa tätä porukasta erkaantumista ja vieraantumista nostettiin esille.

”Loitonnuin omasta kurssistani, opiskelijat eristivät. Olin ulkopuolinen.”

Kiusattuna oleminen voi myös hankaloittaa ihmissuhteiden luomista. Tämä nostettiin esille myös elokuvassa. Laurin oli hankalaa muodostaa suhteita etenkin tyttöihin ja hän tuns vieraantuvansa muista ihmisistä.

”Kiusattuna oleminen esti myös suhteiden muodostumisen tyttöjen kanssa.”

”Monien kokemusten kautta alkoi vieraantuminen omasta lajistani, ihmisistä.”

Hamarus nosti omassa tutkimuksessaan esille sen seikan, että jos esimerkiksi lihavuuden takia kiusataan, niin kiusatulle saattaa muodostua anoreksia pahimmassa tapauksessa, koska ei ole kulttuurisesti sallittua olla lihava (Hamarus 2006, 204). Hamaruksen löydökset eivät ole suoraan verrannollisia omiin löydöksiini, mutta pääperiaate on sama: kiusaamisella saattaa pahimmassa tapauksessa olla vakavia seurauksia.

Pitkään jatkuneella kiusaamisella voi olla vakavia seurauksia. Elokuvasa kerrottiin, kuinka Laurille alkoi aiheutua psyykkisiä oireita. Hänelle alkoi kehittyä kostofantasioita. Yksi kiusaamistilanne ei välttämättä vielä aiheuta mitään muita ongelmia kuin pahan mielen. Pitkään jatkuneella kiusaamisella voi olla kuitenkin suuret vaikutukset ja nämä vaikutukset vät välttämättä heti nouse pintaan. Valkoinen Raivo -elokuva on tästä hyvä esimerkki: fantasiat eivät alkaneet saman tien, vaan vasta hieman myöhemmin.

”16-vuotiaana mieleeni alkoi nousta kuvia rankaisusta. Halu hakea sovitusta tapahtuneelle.”

Kostofantasioiden taustalla oli ajatus siitä, että se joka loukkaa ihmisyyttä, tulisi rangaista.

”...ihmisyyden loukkaamisesta kuuluisi rangaista.”

Pitkään jatkunut kiusaaminen voi aiheuttaa kiusatussa sellaisia ajatuksia, että kiusaajille pitää kostaa. Heille pitää aiheuttaa samanlaista tuskaa, mitä he ovat aiheuttaneet kiusatulle. Elokuvasa on tästä hyvä esimerkki.

”Halusin aiheuttaa sietämätöntä kipua niille, jotka ovat toimineet minua kohtaan väärin.”

”Haen sovituksen näille kokemuksille”

Kiusaaminen voi aiheuttaa myös muunlaisia kognitiivisia oireita kuin kostofantasiat. Kiusattu saattaa alkaa kuulemaan ääniä tai muuta vastaavaa päänsä sisässä. Näin elokuvassa kävi Laurille. Kertoja mainitsee, kuinka kiusaaminen aiheutti sen, että Laurilla alkoi soida päässä musiikki.

”Ensimmäisestä kerrasta lähtien kun mua on kiusattu, on mun päässäni soinut musiikki. Se käsittelee sitä tuskaa, kipua, häpeää ja nöyryytystä, mitä se tilanne aiheuttaa.”

Elokuvassa nostettiin esille ”Kiusatun merkki”, joka toimii muille vihjeenä, että tuossa kulkee koulukiusattu.

”..kiusaaminen alkaa uudessa paikassa taas, koska hänessä on Kiusatun merkki, stigma.”

Tämä ”Kiusatun merkki” on erittäin mielenkiintoinen termi. Tämä merkki seuraa kiusattua läpi hänen elämänsä. Valkoinen Raivo -elokuvan tapahtumat ovat tästä hyvä esimerkki: päähenkilöä alettiin kiusata ala-asteella ja kiusaaminen jatkui vielä yliopistossakin. Se, että kiusaaminen jatkuu näin kauan, on aika poikkeuksellista. Monesti kiusaaminen loppuu tai vähenee huomattavasti, kun vaihdetaan kouluasteelta toiselle. Mielenkiintoista on pohtia, miten tämä ”Kiusatun merkki” näkyy? En usko, että kyseessä olisi jokin tehty merkki. Enemmänkin näkisin, että termillä viitataan siihen, miten kiusatuksi joutuminen näkyy kiusatun käyttäytymisessä, ulkoisessa olemuksessa. Elokuva tukee tätä väitettä.

”Tää on niin syvällä tän ihmisen persoona, automaattisiin, tahdosta riippumattomiin reaktioihin kytkeytynyt, että hän on helppo, houkuttava uhri, ehkä koko ikänsä.”

”Helppo kohde voi olla myös niin sanottu liian kiltti. Se saa turpaansa. Ja sit ku näin on tapahtunut useita kertoja, alkaa häneen kehittyä kiusaajien kauhu/pelko.”

Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu, että kiusatuksi joutuminen voi aiheuttaa muutoksia käyttäytymisessä, kuten sisäänpäin vetäytyneisyyttä, arkuutta ja poistumista sosiaalisista tilanteista. Tällainen muista poikkeava käyttäytyminen voi hyvinkin olla yksi vaikuttava tekijä kiusaamisen jatkumisessa.

”Hän alkaa käyttäytyä siten, miten helppo kohde käyttäytyy. Ja sit taas kiusaajat iskee, aina uudestaan, ja uudestaan.”

4.4 Selviytymiskeinoja

Koulukiusaaminen ja koulukiusatuksi joutuminen voi olla vaikea paikka monelle. Se, että siihen ei puututa ja se saa jatkua, voi olla pahoja seurauksia. Suomessakin on ollut muutama kouluampumistapaus, joissa taustalla on ollut koulukiusaamista. Kuitenkin koulukiusaamisesta voi selviytyä. Esimerkiksi oma tiivis kaveririnki on iso suoja kiusatulle. Oma tiivis kaveririnki on sellainen, jossa kiusattu voi olla rauhassa ja kokea positiivisia kaverisuhteita. Ilman omaa kaveriporukkaa tilanne voi olla kiusatulle paljon tukalampi.

Elokuvassa Lauri selvisi kiusaamisesta sillä, että hänellä oli vankka luontokuvausharrastus ja muutama läheinen ihmissuhde.

”Luontokuvausharrastus ja muutama tärkeä ihmissuhde itseäni vanhemman aikuisen ihmisen kanssa auttoivat elämässä eteenpäin”

Elokuvassa Lauri korostaa muutaman tärkeän ihmissuhteen merkitystä. Muutama läheinen ihmissuhde/kaverisuhde voi olla kiusatulle ja kiusaamisesta selviämiseksi todella tärkeä tekijä. Toisinaan kiusatuksi joutuminen voi aiheuttaa sen, että kiusatun muutama hyvä kaveri saattaa katsoa kiusaamista läpi sormien peläten, että heitäkin aletaan kiusata. Hamarus (2006) pohtii juuri tätä asiaa. Kiusaamiseen puuttuminen edellyttää sitä, että puuttujan taustalla on vahva sosiaalinen tuki ja arvostus omassa luokassaan. Lisäksi kiusaamiseen puuttuminen vaatii monesti sitä, että muutama muukin haluaa puuttua kiusaamiseen. Hamarus korostaa vahvan sosiaalisen aseman omaavan oppilaan merkitystä kiusaamiseen puuttumisessa ja sillä voi olla todella iso ja merkityksellinen vaikutus. (Hamarus 2006, 205.)

Lisäksi Lauri korosti myös lentopallojoukkueen vaikutusta siinä, että hän kesti koulukiusaaminen. Lentopallojoukkueessa hän oli yksi muista. Häntä ei kiusattu, pilkattu tai nolattu.

”Löysin myös urheilun, josta tuli tärkeä henkireikä. Se työnsi lopulta joukkomurha-ajatukset pois mielestä.”

”Astuin sitä kautta erilaiseen maailmaan, missä minua ei enää pilkattu eikä nöyryytetty.”

”...joukkuelajeissa mä olinkin yksi siitä ryhmästä.”

Tämä saattoi olla yksi merkittävimmistä tekijöistä siinä, että Lauri ei toteuttanut fantasioitaan. Lentopalloryhmässä hän koki paljon positiivisia tunteita, jotka toivat hänelle hyvää oloa ja tunnetta siitä, että kuuluu johonkin. Ilman tätä yhteisöä tilanne olisi varmasti ollut paljon tukalampi.

Koulumenestys ja opiskelu näyttelevät usein myös tärkeää roolia kiusatun elämässä. Ne voivat tarjota muuta ajateltavaa, jotta ei tarvitsisi koko ajan pohtia kiusaamista. Myös elokuvassa nämä olivat tärkeässä roolissa siinä, että Lauri kesti kiusaamisen.

”Koitin unohtaa kiusaamisen uppoutumalla opiskeluun”

”...minä selviydyin kaikesta tuskasta koulumenestyksen, ja myös urheilun ja koulupsykologin ansiosta.”

Koulukiusaamisesta puhuminen on iso askel parempaan. Puhuminen usein auttaa käsittelemään niitä tunteita, mitä kiusaaminen herättää. Tosin aina puhuminenkaan ei välttämättä poista kaikkia tunteita, mutta ehkä lievittää niitä. Elokuvassa Lauri puhui kiusaamisesta opettajalle ja myöhemmässä vaiheessa psykologille.

”Mulla oli matalakynnys hakea apua. Koulussa oli psykologi ja menin hänen luokseen. Se helpottikin tilannetta, mutta perusongelmaa se ei korjannut.”

Armeijassa ollessaan Lauri puhui vielä armeijapsykiatrin kanssa, jotta hän ei tekisi mitään peruuttamatonta.

”Hakeuduin armeijapsykiatrin pakeille estääkseni sen että käteni alkavat tekemään jotain mitä en kykene kontrolloimaan.”

Koulukiusaamisesta voi yrittää selviytyä myös osoittamalla kiusaajille, että minä olen teitä fiksumpi enkä lyö takaisin. Esimerkiksi elokuvassa Lauri kokeili tätäkin vaihtoehtoa.

”...asioiden älyllistämistä, mikä teki heistä aseettomia”

”Yliälyllistäminen johti minulla tunteiden kieltämiseen, ja se olikin yksi kehittämäni selviytymiskeino”

Salmivalli nostaa esille kaksi merkittävää tapaa, joilla pojat reagoivat kiusaamiseen: aggressiolla vastaaminen ja välinpitämättömyys (Salmivalli 1998, 107). Elokuvasta esiin nousevilla keinoilla ja Salmivallin tutkimuksessa esiin nousseilla keinoilla on samanlaisia piirteitä.

Tämä ”älyllistäminen” ärsytti kuitenkin kiusaajia yhä enemmän.

”...ylimielisyys ärsytti niitä entisestään”

Elokuvassa Lauri nostaa esille keinon, jossa kiusaamistilanteessa mieli erkaantuu ruumiista. Kiusaamistilanteessa hän ei tunne kipua. Hän nimitti sitä ”dissosiaatioksi”.

”Kun mua kiusattiin, kehitin dissosiaation.”

”Kehoni irtaantui mielestä. En kokenut enää kipua, en muita aistimuksia, enkä tunteita. Näin pystyin kestäämään sen.”

Elokuvassa kertoja myös mainitsee Laurin kristillisen kasvatuksen ja kuinka äiti oli neuvonut kääntämään toisenkin posken kiusaamiselle. Periaatteessa kiusaamisesta voi yrittää selviytyä olla välittämättä siitä.

”Ja kotona äiti kehotti kääntämään toisenkin posken”

Salmivalli nostaa esille tämän saman asian eli uhrit käyttäytyvät siten kuin eivät välittäisi kiusaamisesta (Salmivalli 1998, 107). Salmivalli löysi

tutkimuksestaan sen seikan, että mitä välinpitämättömimmin kiusattu reagoi kiusaamiseen, sitä todennäköisemmin kiusaaminen loppui jossain kohtaa (salmivalli 1998, 110). Tätä asiaa en havainnut omassa tutkimuksessani.

Mainitsin edellisessä alaluvussa, että kiusaaminen aiheutti Laurilla sen, että hänen päässään alkoi soida musiikki. Kertoja kuitenkin mainitsi, että tämä musiikki toimi myös selviytymiskeinona, jonka avulla Lauri kesti kiusaamisen.

”..musiikki tekee musta vahvan, kivuttoman kestävän ja mä selviydyn sen avulla niistä pahoinpitelytilanteista.”

5 Pohdinta

Tässä työssä on tutkittu koulukiusaamista ilmiönä elokuvan avulla. Kyseessä on yhden henkilön kouluaikeiset kokemukset. Tutkimus on tehty katsomalla Valkoinen Raivo -elokuva useampaan kertaan ja tekemällä siitä muistiinpanoja. Ensimmäisellä katselukerralla katsoin elokuvan ilman muistiinpanojen tekoa. Seuraavilla kerroilla katsoin elokuvaa nostaten esille erilaisia teemoja ja sitaatteja kirjoittaen.

Elokevasta pystyi tekemään sen johtopäätöksen, että Lauria ei kiusattu koulussa alussa. Monissa kiusaamistapauksissa on olemassa jokin syytin, joka laukaisee kiusaamisen. Elokevassa syyttimenä toimi Laurin isän kuolema, jonka takia hän joutui aikuistumaan liian nopeasti. Hän myös vaihtoi koulua. Uudessa koulussa Lauri erottui muista pukeutumisellaan. Tästä alkoi systemaattinen kiusaaminen, joka jatkui läpi kouluajan.

Olen pohdiskellut tätä asiaa ja sitä, että onko taustalla jotain muutakin syytä, miksi kiusaaminen alkoi isän kuoleman jälkeen ja Laurin siirryttyä uuteen kouluun. Elokevassa ei mainita sitä, tiesivätkö uuden koulun muut oppilaat hänen isänsä traagisesta kuolemasta. Olisi mielenkiintoista tietää, olisiko tilanne ollut erilainen, jos oppilaat olisivat paremmin tunteneet päähenkilön taustat. Kiusaamiselle ei tarvitse olla mitään yksittäistä syytä, vaan jostain syystä kiusaaminen alkoi uudessa koulussa.

Mielenkiintoinen seikka on myös se, että opettaja ei tiennyt kiusaamisesta eikä uskonut sellaisen tapahtuneen. Lauri ja hänen äitinsä kävivät juttelemassa opettajan kanssa, mutta tämä ei uskonut kiusaamista tapahtuneen.

”Ei meidän koulussa tuollaista ole tapahtunut”

Tästä voisi vetää johtopäätöksen, että kiusaamistilanteet tapahtuivat piilossa opettajan silmiltä. Aikaisemmin kirjoitin kuinka kiusaamistilanteet monesti tapahtuvat välituntisin piilossa opettajan valvovalta silmältä. On kuitenkin aika ihmeellistä, miksi opettaja ei ottanut asiasta selkoa juttutuokion jälkeen, vaan päätti olla uskomatta

Laurin puheita. Tästä voisi päätellä, että opettajilla ei ollut valmiuksia ja osaamista ryhtyä selvittämään tällaista tilannetta.

Kiusaamistilanteiden sukupuolisidonnaisuus on myös mielenkiintoinen, mutta jokseenkin aika odotettu huomio. Elokvasta pystyi näkemään sen, että kiusaamistilanteissa pääosaa näyttelivät pojat, kun taas tytöt jäivät taustalle, osa hiljaisina hyväksyjinä. Kuitenkin kertoja mainitsi, että vähitellen myös tytöt aktivoituivat kiusaajina. Huomioitavaa oli myös se, että kiusaajat toimivat ryhmänä. Ei ollut yhtä kiusaajaa, joka olisi kiusannut uhria, vaan mukana oli aina isompi porukka. Johtuisiko tämä siitä, että pääkiusaaja tarvitsi itselleen apureita ja rohkaisijoita? Elokvassa nousi esille Laurin koko verrattuna muihin oppilaisiin.

”Olin isokokoinen ja jos olisin lyönyt jengin pomon maahan, mihin olisin pystynyt, olisin hiljentänyt todennäköisesti myös muut, mutta mut oli kasvatettu kristilliseen aatemaailmaan.”

Ehkä tämä saattoi osin jopa olla yksi ratkaiseva tekijä, miksi kiusaajia oli aina useampi kuin yksi. Voimme spekuloida, mitä olisi tapahtunut, jos Lauri olisi asettunut kiusaajiaan vastaan. Olisiko se tuonut erilaisen lopputuloksen? Se olisi ehkä lopettanut kiusaamisen, mutta toisaalta se olisi saattanut jatkua samanlaisena. Voihan olla, että kiusaajat haluavat provosoida kiusattua reagoimaan jollain tavalla kiusaamiseen.

Elokvassa kerrottiin, että fantasiat ilmestyivät vasta 16-vuotiaana, vaikka kiusaaminen alkoi jo varhain.

”16-vuotiaana mieleeni alkoi nousta kuvia rankaisusta. Halu hakea sovituista tapahtuneelle.”

Kiusaamisen vaikutukset jäivät siis kytemään pinnan alle vuosiksi, kunnes ne lopulta pulpahtivat pintaan. Tämäkin on varmasti yksilöllistä miten kukin reagoi kiusaamiseen. Elokvassa Lauri ei ehkä käsitellyt kiusaamisen aiheuttamia tunteita tarpeeksi, vaan kävi ilmi, että hän patosi ne sisälleen. Lopulta hän oli padonnut sisälleen liikaa negatiivista energiaa, joka alkoi vähitellen purkautua ulos fantasioiden muodossa.

Fantasioissa mielenkiintoista oli niiden kehitys: ne kehittyivät pahempaan suuntaan ja saavuttivat tietyssä pisteessä apokalyptisen joukkotuhon asteen.

”...mielessäni alkoi liikkua myös fantasioita apokalyptisestä joukkotuhosta.”

Fantasiat etenivät tuskan tuottamisesta nopeaan joukkotuhoon. Tämä on erittäin mielenkiintoinen seikka. Voisiko tässä olla taustalla se, että kiusaamisen jatkuessa pitkään tuska kasvaa vähitellen ja tämä heijastuu fantasioiden kehityksessä.

Mielenkiintoinen pohdittava piirre on myös se, miksi kiusaaminen jatkui yliopistoon asti. Onko kiusatuissa niin sanottu kiusatun merkki? Mielenkiintoista on pohtia sitä, näkyykö kiusatusta päällepäin kiusatuksi joutuminen? Muuttaako kiusatuksi joutuminen kiusatun käytöstä siten, että käyttäytymisestä on havaittavissa, ketä kiusataan ja ketä ei? Voisin ajatella, että kiusatuksi joutunut henkilö on joissakin tilanteissa aika yksinäinen. Toisaalta, joku henkilö saattaa olla hieman arka sosiaalisissa tilanteissa ilman, että häntä kiusataan. Mistä siis voi erottaa kiusatun ja ei-kiusatun henkilön ilman tietoa kiusaamisesta? Koulukiusaamista voi olla hankala huomata. Kouluille ja opettajille pitää pystyä tarjoamaan tarpeeksi resursseja. Oppilaille pitää osoittaa, että kiusaamista ei suvaita.

Elokuvasta ei saanut selville sitä, yritettiinkö kiusaamiseen puuttua mitenkään. Hästbackan (2018) kirjassa nostetaan esille erittäin mielenkiintoinen ja mielestäni varsin toimivalta vaikuttava toimintamalli, jossa korostuu sopivien keinojen löytäminen kiusaamistilanteiden lopettamiseen. Näitä ovat ulkopuolelta tuleva tuki, kokonaiskuvan rakentaminen tilanteesta, sopivien toimintapiteiden valitseminen ja seuranta (Hästbacka 2018, 61.)

Elokuvassa tämä toimintamalli ei toteutunut. Alussa oli tosin maininta ja kohta, jossa äiti meni keskustelemaan opettajan kanssa kiusaamisesta. Tässä mielessä toimintamallin ensimmäinen vaihe täyttyi hieman, mutta loppupeleissä mikään vaihe ei toteutunut.

Miten voi olla mahdollista, että päähenkilöä kiusattiin koulumaailmassa, mutta ei urheiluseurassa? Päähenkilö pelasi lentopalloa. Hän kuului porukkaan eikä kukaan katsonut häntä kieroona ja kiusannut millään tavalla. Miksi? Lähden pohtimaan tätä asiaa ryhmäkoon kautta. Yhdessä koulussa voi olla monta sataa oppilasta, kun taas joukkueharjoituksissa ryhmäkoko saattaa olla parikymmentä urheilijaa. Tällaisessa tiiviimmässä yhteisössä saattaa vallita parempi yhteishenki. Joukkueessa on usein myös aika tiukat säännöt, miten toimitaan ja miten ei toimita. Päähenkilö oli ilmeisesti aika hyvä lentopalloissa, jonka ansiosta muu joukkue otti hänet hyvin vastaan. He ehkä kokivat päähenkilön tuovan omalla osaamisellaan lisäarvoa joukkueeseen. Tässä voisi olla mielenkiintoinen aihe tulevaisuudessa toiselle tutkimukselle.

6 Tutkimuksen luotettavuus

Tässä osiossa käyn läpi tutkimuksen reliabiliteettia, validiteettia sekä millaisia jatkotutkimusmahdollisuuksia voisi olla.

6.1 Tutkimuksen reliabiliteetti ja validiteetti

Tutkimuksen reliabiliteetti on sitä, että tutkimuksen tulokset ovat toistettavia (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 216). Olen käyttänyt elokuvaa tutkimuksen aineistona, joten tutkimus on toistettavissa kenen tahansa muun henkilön toimesta.

Jotta toistettavuuskriteeri täyttyy, tutkijoiden täytyy saada samanlaisella mittaustavalla samansuuntaisia tuloksia (Metsämuuronen 2006, 66). Mielestäni on varsin todennäköistä, että toiset henkilöt elokuvan katsottuaan saavat koulukiusaamisesta ilmiönä hyvin samanlaisen kuvan kuin minä.

Hieman erilaisia kommentteja ja tulkintoja saattaa syntyä riippuen ajankohdasta, jolloin elokuvaa katsotaan tai katsojan vireystilasta ja mielentilasta. Itselläni oli jo kasvatustieteen kandidaatin työn pohjalta jonkinlainen käsitys koulukiusaamisesta, koska siinäkin minulla oli aiheena koulukiusaaminen. Olen myös ollut pari vuotta töissä koulumaailmassa, joten silläkin on saattanut olla vaikutusta omaan käsitykseen koulukiusaamisesta ilmiönä.

Tutkimuksen kannalta yksi tärkeä käsite on validius, joka tarkoittaa sitä, että tutkimusmenetelmä mittaa juuri sitä, mitä oli tarkoitus (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 216). Tutkimukseni mittaa mielestäni sitä mitä pitikin eli koulukiusaamisilmiötä elokuvan avulla.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tuloksen mittaaminen on hankalaa, mutta itse näen käyttämieni metodien toimineen hyvin. Koulukiusaamista voi isolla joukolla tutkia määrällisesti esimerkiksi kyselylomakkeen avulla, mutta tässä tutkimuksessa se ei olisi toiminut. Aikaisempi kokemus koulukiusaamisen tutkimisesta saattaa heijastua omaan ennako-odotukseen siitä, millaisia tuloksia saattaisin saada. Etukäteen en osannut

odottaa elokuvan päähenkilön fantasioiden muokkaantumista ajan kuluessa.

6.2 Jatkotutkimusmahdollisuudet

Koulukiusaamista on tutkittu paljon. Jatkotutkimusmahdollisuuksia toki löytyy. Esimerkiksi nettikiusaamista voisi tutkia enemmän, koska sosiaalisen median suosio on kasvanut huimaa vauhtia. Monet koulukiusaamista koskevat tutkimukset keskittyvät peruskouluun, mutta tutkimuskenttää voisi laajentaa esimerkiksi ammattikorkeakouluihin ja yliopistoihin.

Mielenkiintoista olisi tehdä pitkittäistutkimus, jossa seuraisi esimerkiksi muutamaa koululuokkaa yhden vuoden ajan. Koulun alkaessa syksyllä voisi tehdä aloituskyselyn, joulukuussa seurantakysely ja keväällä viimeinen kysely.

Varteenotettava vaihtoehto voisi olla tutkia kiusaajia ja sitä, miksi jotkut ihmiset kiusaavat toisia. Erilaisia tutkimusmetodeja voisi yrittää hyödyntää monipuolisemmin. Haastattelut ovat hyvä keino saada aineistoa, mutta vaatii sen, että haastateltavat uskaltavat avautua. Nimettömät kyselylomakkeet ovat myös hyvä keino. Myös erilaiset tarinat olisivat mielenkiintoinen mahdollisuus. Tarkoitan sellaista, jossa tutkittaville annettaisiin muutama sana tai lause ja heidän pitää kirjoittaa niistä, mitä mieleen tulee.

Lisäksi voitaisiin tutkia opettajien käsityksiä koulukiusaamisesta ja miten he esimerkiksi puuttuvat siihen, jos puuttuvat. Kyselylomake tai haastattelu voisi toimia tämän kaltaisessa tutkimuksessa parhaiten.

Lähteet

- Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Cacciatore, R. 2010. Aggression portaat. Opetushallitus.
- Cheek: Itsemurhan tehneen koulutoverin kohtalo pysäytti: <https://yle.fi/uutiset/3-9116069> /viitattu 27.6.2019.
- Hamarus, P., Holmberg-Kalenius, T. & Salmi, S. 2015. Opas kiusaamisen jälkihoitoon. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hamarus, P. 2012. Haukku haavan tekee. Puututaan yhdessä kiusaamiseen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hamarus, P. 2008. Koulukiusaaminen. Huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaja.
- Hamarus, P. 2006. Koulukiusaaminen ilmiönä. Yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Heikkinen, H. L. T. 2015. Teoksessa Valli, R & Aaltola, J (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 149-167.
- Herkama, S. 2012. Koulukiusaaminen: loukkaavat vuorovaikutusprosessit oppilaiden vertaissuhteissa. Jyväskylä Studies in humanities 190.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1996. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Holmberg-Kalenius, T. 2008. Elämää koulukiusaamisen jälkeen. Jyväskylä: Gummerus Kustannus Oy.
- Hänninen, V. 2015. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 168-184.

Hästbacka, N. 2018. Monialainen verkostotyö ja koulukiusaaminen. Tapaustutkimus aseman lapset ry:n K-0 -hankkeesta. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 202.

Juntunen, M. 1997. Elävän kuvan sanasto. Elokuva-, televisio- ja videoalan keskeiset termit ja käsitteet. Helsinki: Oy Edita Ab.

Karhunen, S. 2008. Miksi meidän luokassa kiusataan? Nuorten käsityksiä ja kokemuksia koulukiusaamisen syistä. Teoksessa M. Lairio., H. L. T. Heikkinen & M. Penttilä (toim.) Koulutuksen kulttuurit ja hyvinvoinnin politiikat. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 173-194.

Kaski, S. & Nevalainen, V. 2017. Jo riittää. Irti kiusaamisesta ja kiusaajista. Helsinki: Kirjapaja.

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

KiVa Koulu: <http://www.kivakoulu.fi/> viitattu 15.9.2019.

Kiviniemi, K. 2015. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 74-88.

Lahtinen, N. 2011. Oppilaan oikeudet ja vanhempien vastuu. Opetus 2000. Jyväskylä: PS-kustannus.

Lämsä, A-L. 2009. Kiusaamisen muodot ja ulottuvuudet. Teoksessa A-L. Lämsä (toim.) Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 59-74.

2 Mannerheimin Lastensuojeluliitto:
<http://www.mll.fi/kasvattajille/kiusaamisen-ehkaiseminen/mita-kiusaaminen-on/> viitattu 22.11.2017.

Metsämuuronen, J. 2006. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissa 2. Helsinki: International Methelp KY.

Mäntylä, N., Kivelä, J., Ollila, S. & Perttola L. 2013. Pelastakaa koulukiusattu! – koulun vastuu, puuttuminen muodot ja ongelmat oikeudellisessa tarkastelussa. Kunnallisan Kehittämissäätiö.

Näkökulma: Lain nimessä, lopettakaa koulukiusaaminen!:
[https://yle.fi/uutiset/3-7508089 / viitattu 24.4.2018.](https://yle.fi/uutiset/3-7508089/viitattu%2024.4.2018)

Olweus, D. 1999. Sweden. Teoksessa P. K. Smith, Y. Morita, J. Jungert, D. Olweus. R. Catalano & P. Slee (edited.) The nature of school bullying. A cross-national perspective. Routledge. London and New York, 7-27.

Olweus, D. 1992. Kiusaaminen koulussa. Helsinki: Otava.

Penttilä, E. 1994. Turvallinen koulu. Opetus 2000. Porvoo: WSOY.

Psykologi Vesa Nevalainen: kiusaaja on tahallaan ilkeä:
https://www.kodinkuvalehti.fi/artikkeli/lue/suorat_sanat/psykologi_vesa_nevalainen_kiusaaja_on_tahallaan_ilkea / viitattu 27.6.2019.

Rantala, I. 2015. Laadullisen aineiston analyysi tietokoneella. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 108-133.

Robinson, G. & Maines, B. 2008. Bullying. A complete guide to the support group method. Sage.

Räsänen, E. 1992. Koulukiusaaminen. Teoksessa T. Arajärvi (toim.) Tasapainoinen koululainen. Helsinki: WSOY.

Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Opetus 2000. Jyväskylä: PS-kustannus.

Salmivalli, C. 1998. Koulukiusaaminen ryhmäilmionä. Yliopistokustannus.

Salovaara, R. & Honkonen, T. 2011. Rakenna hyvä luokkahenki. Jyväskylä: PS-kustannus.

Smith, Peter K. & Sharp, S. 2002. The problem of school bullying. Teoksessa Peter K. Smith & S. Sharp (edited.) School bullying. Insights and perspectives. Routledge. London and New York.

Smith, Peter K. & Morita, Y. 1999. Introduction. Teoksessa P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus. R. Catalano & P. Slee (edited.) The nature of school bullying. A cross-national perspective. Routledge. London and New York, Introduction.

Suoranta, J. 2015. Populaarikulttuurin tuotteiden analyysistä. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 294-302.

Syrjälä, L. 2015. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-kustannus: Jyväskylä, 257-270.